T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA FEDERAL SİSTEM

KAMALUDDİN SAKHİZADA

KOCAELİ 2017

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA FEDERAL SİSTEM

KAMALUDDİN SAKHİZADA

KEMAL AYDIN

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÖNETİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

AFGANİSTAN'DA FEDERAL SİSTEM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Kamaluddin SAKHİZADA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: ... 21.06.2017.16

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Kemal AYDIN **(İmza)**

Jüri Üyesi: Doç. Dr Abdulvahap AKINCI **(İmza)**

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Cengiz SUNAY **(İmza)**

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az 5 öğretim üyesi ile oluşur)

KOCAELİ 2017

İçindekiler

KISALTMALAR iv

ÖZET vi

ABSTRACT vii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE UNSURLARI, FEDERALİZM VE FEDERALİZMİN DOĞASI

1.1. Devlet ve Unsurları 3

1.1.1. Devletin Tanımı 3

1.1.2. Devletin Unsurları 3

1.1.2.1. Millet 4

1.1.2.2. Ülke ve Toprak 5

1.1.2.3. Egemenlik 5

1.1.3. Devletin Özellikleri 6

1.2. Devlet Şekilleri (Tipleri) 7

1.2.1. Yönetim Kaynağı Açısından Devletler 8

1.2.1.1. Monarşi 8

1.2.1.2. Cumhuriyet 8

1.2.2. Yapısı Açısından Devletler 9

1.2.2.1. Üniter Devlet 9

1.2.2.2. Bileşik Devlet 11

1.2.2.2.1. Konfederalizm 11

1.2.2.2.2. Federalizm……..……12

1.2.2.2.2.1. Federalizmin İlkeleri ve Özellikleri……..……13

1.2.2.2.2.2. Federal Teoriler……..……17

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Afgan Kavramı…….18

2.2. Afganistan'ın Siyasi Tarihi……..19

2.3. Afganistan'ın Sosyo-Kültürel Yapısı……..22

2.3.1. Etnik Yapısı……23

2.3.1.1. Afganistan'ın Siyasetinde Rol Oynayan Etnik Gruplar....…….25

2.3.1.1.1. Peştunlar……...25

2.3.1.1.2. Tacikler…….26

2.3.1.1.3. Hazaralar……..27

2.3.1.1.4. Özbekler…….……...28

2.4. Nüfus 29

2.5. Afganistan'ın Siyasi İstikrarsızlığını Etkileyen Faktörlere Genel Bir Bakış 30

2.5.1. Afganistan'ın İstikrarsızlığını Etkileyen İç Faktörler.....31

2.5.1.1. Afganistan'ın Stratejik Önemi ve Coğrafi Konumu……...31

2.5.1.2. Siyasi İktidarın Dağılımındaki Adaletsizlik…….32

2.5.1.3. Ulusal Birlik Ruhu Eksikliği…….33

2.5.1.4. Etnik Çatışmalar……34

2.5.1.5. Taliban ve Emniyet Sorunu……..……35

2.5.2. Afganistan'ın İstikrarsızlığını Etkileyen Dış Faktörler.....37

2.5.2.1. Dış Müdahaleler…….37

2.5.2.2. Durand Sınır Çizgisi Sorunu…….38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SİYASİ YAPISI (2001 - 2014) VE FEDERALİZM TARTIŞMALARI

3.1. Afganistan Devletinin Şeklini Etkileyen Tarihsel Olaylar 40

3.1.1. 11 Eylül ve sonrasında Afganistan 40

3.1.2. Bonn Antlaşması 41

3.1.3. 2004 Anayasası 42

3.2. Afganistan'ın Günümüzdeki Devlet Şekli 42

3.2.1. Yasama.....43

3.2.2. Yürütme 43

3.2.3. Yargı.....44

3.3. Afganistan'da Federalizm Tartışmaları 45

3.3.1. En Uygun Çözüm Yolunu Federalizm Olarak Görenler 45

3.3.1.1. Federalizm'i Savunanlara Göre Afganistan'da Federalist Uygulama Şekli…47

3.3.1.2. Afganistan'da Federalizmin Uygunluğu (Avantajları)……..50

SONUÇ Ve ÖNERİLER.....53

Kaynakça 55

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CİAP	Cemiyeti İslami Afganistan Partisi
CMİAP	Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi
M.Ö	Milattan Önce
NATO	North Athlantic Treaty Organization

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1: Egemenlik Çeşitleri……..…….7

Şekil 2.1: Afganistan'ın Siyasi Haritası…….…...24

Şekil 2.2: Afganistan'ın Etnik Haritası…….……....27

Şekil 2.3: 2012 Yılına Göre Afganistan Nüfus Dağılım Haritası…….....34

ÖZET

Dünya politikasında önemli yere sahip olan Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığı, düşük ekonomisi ve birçok alandaki eğitim yetersizliği gibi sorunlar şüphesiz çeşitli iç ve dış nedenlerden kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca güçlü ülkelerin dikkatini çeken ve bundan dolayı güç gösteresi alanına dönüşen jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip olan Afganistan, Sovyetler de dahil birçok istilacı gücün müdahalesine maruz kalmıştır. Ama derin baktığımızda Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da ülkenin durumunun iyileşmemesi, mafyacılık, yolsuzluk, kuralsızlık, katliamlar ve durdurulamayacak kadar tehlikeli kargaşaların devamı dış sorunlardan ziyade iç sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yıllar boyunca süren iç savaşlar ve kargaşaların en açık sebebi gücün paylaşılmaması ve işlevsiz başkanlık sisteminden sayılmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada Afganistan'ın sosyal fenomenleri, etnik yapısı, coğrafi konumu ve özellikle siyasal yapısına odaklanarak ülkenin gelişmesi ve bütün eşitsizlik, kuralsızlık, adaletsizlik ve iç kargaşaların sonlandırılması için federal sistem incelenmiş ve bu sistemin bir demokratik sistem olarak Afganistan'ın ruhuna uygun olup olmadığı ve ülkenin istikrarsızlığına karşı bir çözüm olarak kabul edilip edilmediği çalışılmıştır. Afganistan'ın mevcut sorunlarını çözebilmek için federalizm daha uygun bir sistem olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Federalizm, Etnik Yapı, Siyasi Sistem, Siyasi İstikrarsızlık.

ABSTRACT

There are different internal and external reasons for political turbalance, unfunctional economy and education of Afghanistan. Afghanistan as a country with strategic and geographic importance in world's political map, has been the target of external powers including Soviet Unions during the past years. Also the intervention of external powers has been counted for the unfortunate situation of Afghanistan however even after abondance the corrupption, mafia, lawalessness, mass murder and other caotic developments are present even today. This suggests the source of country's situation is not external but the domestic dynamics of country particularly unfuctional political system matters. For years the distribution of power with presidential system in Afghanistan has been introduced as the main reason of civil war inside of country and power struggle.

Therefore in this study with focus on Afghanistan's ethnicity, geography, social structure and political structure and with aiming the development in country and bringing an end for all the unequality and unjusticeness and power struggle. we are going to suggest an appropriate federal system as a solution. The main argument of this study is to examine if a democrat federal model is suitable as a political solution in case of Afghanistan or not. The results of this study shows that Federal sysetm is an appropriate political answer for the problems of Afghanistan.

Key words: Afghanistan, Federalism, Ethnicity, Political system, Political instability.

GİRİŞ

Federalizm, bir siyasal sistem ya da yönetim türüdür ve çoğu siyaset bilimciye göre, çok çeşitli ırk ve kültüre sahip olan ülkelerin sorununu çözmek için en iyi çözüm yolu olarak sayılmaktadır. Bu yönetim modeliyle ırkçılık sorununa sahip olan ülkelerde istikrar elde edilebilmektedir. Afganistan'da federalizm yeni tartışılan bir konu olmasına rağmen ülkedeki krize en etkili çözüm yolu olarak sunulmaktadır. Federalizme bir siyasal model olarak başka siyasal ve toplumsal fenomenler gibi karşı çıkanlar ve savunanlar vardır. Afganistan'da federalizmi savunanlar çok değildir ama ülkenin şimdiki durumu ve merkezi yönetimin etkisizliği arttıkça Afganistan'da federalizmi savunanların sayısı özellikle gençler arasında artmaktadırlar. Afganistan'daki halk federal sistem hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Federalizme karşı çıkanlar bu sistemi milli birlik için tehdit olarak görmekte ve bu sistemi savunanları da ayrılıkçılıkla suçlamaktadır. Bazıları da Afganistan'da mevcut olan çoğu krizin önlenmesi için federal sistemi en iyi çözüm yolu olarak görmektedir. Afganistan'da federal sistemi savunanlara göre ülkedeki krizi ortadan kaldırmak için, milli birlik krizini çözmek gerekmektedir: milli birlik krizi ırkçılık krizinden kaynaklanmaktadır ve diğer bütün sorunlar da bundan temel alarak ülkenin gelişmesine engel olmaktadır. Afganistan'ın şimdiki sorunlarını ortadan kaldırmak için federal sistemi tam olarak kabul etmek ya da reddetmek çok derin ve bilimsel bir araştırma gerektirir: çünkü Afganistan için federal sistemi tamamen kabul etmek ya da reddetmek için her şeyden önce federal sistemi tanımak ve aynı zamanda Afganistan'ın şimdiki toplumsal gerçeklerini ve ülkenin siyasi yapısını etkileyen tüm faktörleri federal sistem çerçevesinde analiz etmek gerekmektedir.

Bu araştırmada ilk önce federalizm kavramı ve federalizmin neyin üzerinde odaklandığı, bu siyasal modelin hangi konulara önem vermesi gerektiği ve sonuçta Afganistan'ın siyasal yapısı, yapısal farklılığı ve bütün toplumsal ve siyasal fenomenleri göz önüne alınarak daha net bir sonuca ulaşmak için tezin birinci bölümünde "Devlet, Devlet unsurları, Federalizm ve Federalizmin Doğası", ikinci bölümünde "Afganistan Hakkında Genel Bilgileri" ve son bölümde de "2001-2014, arası Afganistan'ın yönetim yapısı ve Afganistan'daki Federalizm tartışmaları" incelenmektedir. Araştırma şu sorular üzerinde odaklanmaktadır:

- Afganistan’ın siyasal ve toplumsal gerçeklerine göre federal sistem ülkenin ruhuna uygun mudur?
- Afganistan’ın siyasal ve toplumsal gerçekleri nelerdir?
- Hangi faktörler ülkenin istikrarını etkilemektedir?

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE UNSURLARI, FEDERALİZM VE FEDERALİZMİN DOĞASI

1.1. Devlet ve Unsurları

1.1.1. Devletin Tanımı

Devlet adı verilen kurum, tıpkı siyaset olgusu gibi günlük hayatta çok fazla kullanılan ve çok uzun zamandan beri siyaset bilimcileri meşgul eden ana konulardan biridir. Toplum içinde zor kullanma tekeline sahip olması ve bunun yanında siyasi iktidarın varlığı devleti oluşturan temel özelliklerdendir. Günümüzde devlet denilince göze çarpan ilk olgu büyük bir olasılıkla kamu hizmetleri olacaktır. Yani devlet, toplumda birçok hizmeti yerine (sağlık, güvenlik, eğitim, ulaşım, haberleşme vb.) getiren kurum olarak görülmektedir. Ancak devlet kurumunun ayırt edici özelliği sadece bir takım hizmetleri yerine getirmekten ziyade egemenliği kullanma yetkisi olan bir yapı olmasıdır (Şaylan, 1981: s. 7). Anlatılanlardan hareketle devlet ya da siyasal sistem söz konusu olduğunda her şeyden önce devletin ne olduğundan ve devleti oluşturan unsurlardan bahsetmek gerekmektedir.

Devlet en kısa tanımı ile belli toprak parçası üzerinde yaşayan insanların oluşturdukları, örgütlenmiş en üst siyasi otoritedir. Diğer bir ifade ile devlet: bir insan topluluğunun, bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmasıyla oluşmuş bağımsız hukuki varlıktır. Bu tanımlamalardan hareketle devleti oluşturan unsurlar şunlardır: Ulus (halk-millet), Vatan (toprak) ve Egemenlik (güç, otorite). Bu unsurların bir araya gelmesi, devletin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı devletten bahsederken devleti oluşturan unsurlardan da söz etmek gerekmektedir (Küçükyılmaz, 2008: s 1.).

1.1.2. Devletin Unsurları

Uluslararası hukuk anlamında kabul gören tanımlara göre devlet 3 ana unsurun bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Bunlar: bir insan topluluğunun varlığı (millet), bir

ülke (toprak) ve herhangi bir otorite altında bulunmayan bir siyasal yönetimin mevcut olması (egemenlik) şeklindedir. Bunlar aşağıda detaylıca açıklanmıştır.

1.1.2.1. Millet

Millet, devletin temel öğelerinden biri olup (egemenlik ve ülke gibi) sosyal bilimciler arasında ve dünyanın pek çok bölgesinde yüzyıllar boyunca tartışılan kavramlardan biridir. Millet kavramı, tarih boyunca farklı boyutlarda ele alınmış ve farklı yazar ve sosyal bilimciler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımlarda da bazen objektif öğeleri bazen de sübjektif öğeleri öne çıkarılmıştır. Örneğin milleti tanımlarken kimi yazarlar, milli eğilim, milli öz ve milli bilinç gibi sübjektif öğeleri ön plana çıkarırken bazı yazarlar da ırk, dil, din gibi objektif öğelere odaklanmıştır.

Ernest Renan'a göre dil, din ve toprak gibi unsurlar milleti meydana getiren öğeler değil, gelecek duygusu ve ortak geçmiş söylemidir. "Millet, her gün yenilenen bir plebisittir, manevi ilke ve bir ruhtur". Bu şekilde söylemde bulunan Renan, yine de objektif öğeleri tamamen yok saymamaktadır. Onun düşüncesine göre, milletin oluşması için toprak, din, dil gibi unsurlar zemin sağlamaktadır ancak yeterli değildir (Kaya, 2013: s. 6).

Hobsbawn ise, millet ile ilgili herhangi bir şekilde objektif veya sübjektif bir tanım yapılamayacağı görüşünü savunmuştur. Ona göre millet, "kendisini millet olarak gören yeterli büyüklükteki insan topluluğudur." Hobsbawn'ın bu düşüncesi de aslında Renan'ın öznel millet tanımlamasının bir başka çeşididir. Gellner'e göre ise "politik birim ile milli birimi uyumlaştıran ilkedir." (Livanelioğlu, 1998: s. 42-43).

20. yüzyıla kadar milleti veri olarak kabul eden ve onu objektif ölçütlerle değerlendiren bir görüş hâkimdi. Ancak milletlerin yaşının sorgulanması ve milleti tanımlarken hem sübjektif hem de objektif öğelerin aynı anda kullanılması 20.yy'dan sonra başlamıştır. Son tahlilde millet: ortak kültür, ortak dil, ortak din, ortak eğilimler, ortak gelenek ve görenekler, ortak toprak, ortak bayrak ve ortak geçmişe sahip topluluklardır ki ortak kazanç ve ortak gelecek için belirli sınıra sahip bölgelerde yaşamaktalar (Ali Saadet, 2012: s. 71-72).

1.1.2.2. Ülke ve Toprak

Devletin temel unsurlarından birisi topraktır. Toprağa hukukta ülke adı verilmektedir. Ülke kavramı da tartışılan ve siyaset bilimciler ve hukukçular tarafından ilgi odağı haline gelen kavramlar arasındadır. Ülke: belirli sınırları olan, insanların üzerinde egemenlik kurabildiği, devamlı bir şekilde yaşayabildiği bir toprak parçası olarak adlandırılmaktadır (Gözler, 2007: s. 4).

Ülkelerin iç hukukunun yanında, uluslararası hukukta da devlete ait kara, deniz ve hava sahalarından söz edilmektedir. Ancak, kara sahası olmadan deniz ve hava sahalarından da söz edebilmek mümkün değildir. Ülke: devletin kurucu öğelerinden biri olmakla birlikte, egemenlik gücünün kullanıldığı yeri ve bu gücün sınırlarını oluşturan bir unsurdur (Pazarcı, 1989: s. 11-14).

1.1.2.3. Egemenlik

Literatürde farklı anlamlarda kullanılan egemenlik kavramı, ilk olarak Jean Bodin tarafından açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir. Egemenlik teorisini de ortaya çıkartan kişi Jean Bodin'dir. Bodin'e göre egemenlik: en üst düzey buyurma gücü olup, kullanılırken başka bir otoriteye danışılması gerekmez. Ancak, burada bahsedilen egemenlik, mutlak yetki anlamına gelmemektedir: eğer bu anlama gelseydi adaletten söz edilemezdi. Bodin, egemenliğin olmadığı devlet ve toplumun, varlığını sürdüremeyeceğini düşünmektedir. Egemenlik, ayrıca herhangi bir sınırlamaya bağlı olmaksızın yasa yapma gücü anlamına da gelmektedir (Saygılı, 2014: s. 189-190).

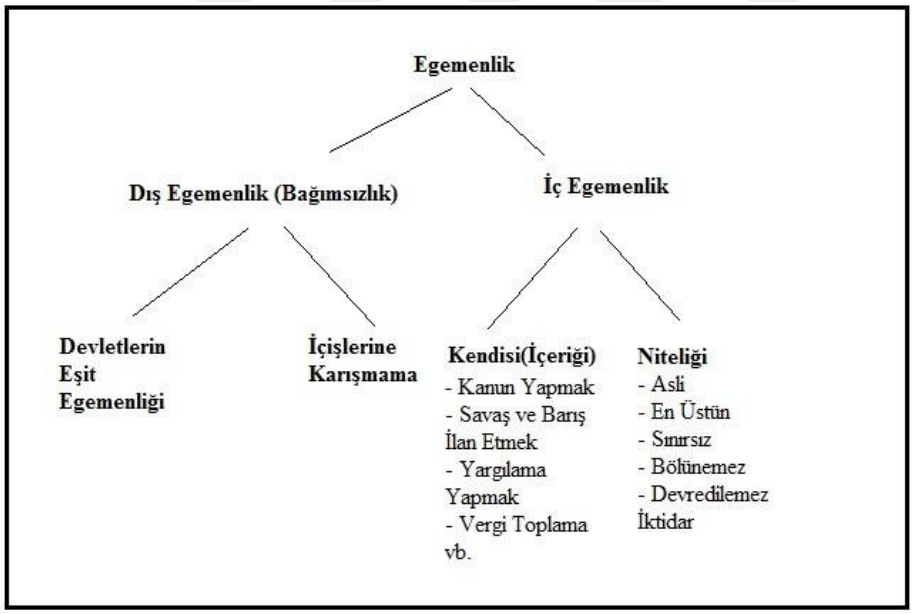
Egemenliği tanımlayan diğer bir düşünür ise Thomas Hobbes'tir. Thomas Hobbes'e göre, egemenlik "sınırsız cebir gücüdür." Böylece egemenlik doktrini 16. yüzyıl boyunca bu iki düşünürün kalemiyle belirginleşip yazıya dökülerek gün yüzüne çıkmıştır (İpek, 2008: s. 212).

Devlet otoritesini ifade eden egemenlik kavramı (hâkimiyet), çeşitli şekillerde ifade edildiğinden dolayı nispi bir karaktere sahiptir ve uzun yıllardan beri devletin temel unsurlardan birisi olmaktadır. Asli, en üstün, tek, bölünmez ve yanılmaz hukuki

bir kudret ve her şeyden önemlisi devletin ayırt edici özelliği olarak kabul edilmiştir. Devletin bağımsızlığı, hukuk açısından diğer devletlerle eşit durumda olması, toplumda adaleti sağlanması, emir ve yasaklar koyması ve bunları gerektiğinde zorla kabul ettirmesi devletin egemenliğinden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, egemenlik iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç egemenlik, devlet kudretini: özellikle devletin siyasi iktidarı, emretme gücünü ve toplumdaki bütün tüzel kişilerin üzerinde olmasını ifade eder. Dış egemenlik ise kısaca "bağımsızlık" anlamına gelmektedir. Yani, dış egemenlik diğer bir anlamda devletin kendi isteğiyle kabul ettiği hukuki ve belirgin sınırlamalar dışında başka bir sınırlamaya bağlı olmaması durumudur (Bahtiyar, 2015: s. 1).

Şekil 1.1. Egemenlik Çeşitleri

Kaynak : (Gözler, 2012: s. 38)

1.1.3. Devletin Özellikleri

Literatürde: devletle ilgili tanımlar incelendiğinde, devletin bazı ortak özelliklere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bunlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- Devlet yasal bir tüzel kişiliktir ve tüm sendikalar, vilayetler, belediyeler, ticari şirketler, dernekler, örgütler ve siyasi partiler gibi tüzel kişiliklerin başında yer almaktadır.
- Çeşitli tanımlardan anlaşıldığı üzere, devlet kalıcı bir kişiliktir. Böylece devletin egemenliğini kullanan hükümet ve hakiki şahıslar bir devrimle ve ya önemli değişikliklerle birlikte yıkılabilmektedir ancak devlet içeriği değişemeyecek şekilde kalıcı olmaktadır.
- Devlet bu iki özelliğin yanında dört unsurdan oluşmaktadır. Başka bir deyişle dört unsurun bir araya gelmesi, devlet denilen kalıcı tüzel kişiliği oluşturmaktadır. Bu dört unsur şunlardan ibarettir: insanlar ya da nüfus, ülke veya bölge, hükümet ya da devlet teşkilatları, egemenlik ya da bağımsızlık (Danis, 2010: s. 118 - 119).

1.2. Devlet Şekilleri (Tipleri)

Devletler tarihsel olarak incelendiğinde, tek bir tipte değil birçok şekilde devletin varlığından söz edilebilmektedir. Devletlerin bu çeşitliliği pek çok kıstasa göre yapılmaktadır. Bunlara örnek olarak (Kuzu, 1991, s. 37-38):

- Coğrafi durum açısından: kara ve deniz devletleri olarak,
- Ekonomik hayattaki politika tercihleri açısından: liberal ve müdahaleci devlet olarak,
- Bireylerin özgürlük ve haklardaki sınırlandırmalar açısından, otoriter ve liberal gibi bir çok kriter bulunmakla birlikte hukuki bakımdan:
- Yönetimin ve egemenliğin kaynağı açısından: monarşi ve cumhuriyet devleti olarak,
- Yapısı açısından ise üniter ve birleşik devlet olmak üzere,

ayrıma tabi tutulmaktadır.

1.2.1. Yönetim Kaynağı Açısından Devletler

1.2.1.1. Monarşi

Monarşi, egemenliğin ve siyasal gücün tek bir kişi etrafında toplandığı devlet şeklidir. Monarşi, tarih boyunca en yaygın kullanılan rejimlerin başında gelmektedir. Tarihte, günümüze kadar olan monarşiler incelendiğinde farklı uygulama şekillerinin olduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse: toplum tarafından kendisine tanrısal özelliklerin verildiği kralların olduğu monarşiler, tanrıyı temsil eden kralların olduğu monarşiler, sınırlandırılmış kralların olduğu monarşiler ve nihayet meşruti monarşiler şeklinde uygulamaları vardır (Buran, 2009: s. 72 - 73).

Meşruti monarşiler, kralın yetkilerinin kanunen kısıtlı olduğu monarşi türüdür. Ayrıca, "anayasal monarşi" ve "sınırlı monarşi" olarak da adlandırılmaktadır. Bu tarz monarşilerde, kralın yanında devleti yönetme yetkilerini onunla paylaşan bir parlamento bulunmaktadır. Mutlak monarşilerde ise kralın yetkilerinde herhangi bir kanuni sınırlandırılmadan söz edilememektedir. Yani kralın yanında devleti yönetme yetkilerini paylaşan herhangi bir parlamento bulunmamaktadır (Gözler, 2012: s. 50).

1.2.1.2. Cumhuriyet

Cumhuriyet sözcüğü "Res publica" sözcüğünden türeyerek günümüze kadar gelmiştir. "Res publica" sözcüğü, "politika, devlet, siyaset ve cumhuriyet" gibi anlamlarda kullanılmaktayken, buradaki "publica" kamuoyunu ifade etmekteyken, "res", mal mülk anlamına gelmektedir. Yani "res publica" sözcüğü halkın malı ve mülkü anlamına gelmekle birlikte, bu mülkün bir kişi veya grup tarafından zarar görmesi siyasal özgürlüğün önünü kapatmaktadır (Kutlu, 2011: s. 8).

Günümüzdeki cumhuriyetin ise iki tür anlamı bulunmaktadır. Dar anlamda cumhuriyet, devletin üst düzey yetkililerinin seçimle iş başına geldiğini ifade etmektedir. Geniş anlamda cumhuriyet ise, halkın egemenliği ve oy hakkını içermektedir. Cumhuriyetin dar tanımında bulunan, yüksek yöneticilerin seçim aracıyla iş başına geçmesinin yanında bu yöneticilerin halkın iradesini yansıtması gerektiği ilkesi geniş anlamda cumhuriyet tanımını oluşturmaktadır (Haytoğlu, 2000: s. 1137).

1.2.2. Yapısı Açısından Devletler

Yapısı açısından devletlerden kastedilen, devletin siyasi anlamda merkeziyetçi yani tek bir siyasi merkeze mi sahip olduğu yoksa devlette, birden çok merkezli bir siyasal yapılanmanın mı bulunduğudur. Bu kapsamda incelendiğinde yapısı açısından devletleri üniter ve federal olarak ayırmak mümkündür.

1.2.2.1. Üniter Devlet

Üniter devlet, en kısa ve basit anlamıyla federal olmayan devlet türüdür. Yani yetkilerini federe devletlerle paylaşmayan tek bir devletten söz edebilmek mümkündür. Merkezde alınan her türlü kararlar, ülkenin tüm sınırları içinde uygulanmaktadır. Fransa, Japonya, İngiltere (Galler ve İskoçya bölgeleri hariç), Türkiye ve Afganistan birer üniter devlet örnekleridir (Oran, 2010: s. 126-127).

Üniter devletlerde, devletin üç fonksiyonu olan yasama, yürütme ve yargı güçleri tek bir merkezde toplanmıştır. Bundan dolayı, üniter devletin diğer bir adı da tek yapılı devlet olmaktadır. Ülkenin birliği ve bütünlüğü kapsamında alınan kararlar ve yapılan kanunlar, merkezdeki tek bir yasama organından (meclis) çıkmaktadır. Diğer bir yandan, üniter devletler sahip oldukları özelliklerden dolayı birçok mahkemeden oluşmakta, bunun yanında tüm bu mahkemeler ülkenin tüm bölgelerinde aynı türde olup aynı işleyişe sahip olmaktadırlar. Son olarak, üniter devletlerin yürütme organları incelendiğinde, yürütme yetkisinin merkezi idarede toplandığından söz etmek mümkündür. (Gözler, 2012, s. 54) Bahsi geçen bu güçlerin yanında üniter devletlerde, devletin oluşması için gerekli olan ülke, millet ve egemenlik unsularında da teklik söz konusudur (Aktoprak, 2008: s. 16).

Ancak ülkelerin demografik ve sosyokültürel özellikleri dikkate alındığında, bazen merkezden sağlanan hizmetler, zaman ve yerel halkın talepleri yönünden yeterli olamamaktadır. Bu durumdan dolayı, merkezden sağlanan hizmetlere yardımcı olabilmek amacıyla bazı yerel yönetim organları da bulunmaktadır. Bu tarz bir yapılanmanın bulunduğu üniter devletlere “âdem-i merkezi üniter devlet” adı da

verilebilmektedir. Bu durum, üniter devletin yapısına aykırı olmaktan ziyade, merkez tarafından çıkarılan kanuna uygun olarak yapılanmanın olduğunu göstermektedir. Yerel yönetimlerin kendilerine ait karar organları ve bütçeleri bulunmasına karşın, bu bütçelerin denetimi merkezi idare tarafından yapılmaktadır. Ayrıca merkezi idare tarafından çıkartılan kanunlarla esasen kurulmuş olup, yerel yönetimlerin kanun çıkartma yetkisi bulunmamaktadır. Yerel yönetimlerin varlığı, kırtasiyecilik ve hizmetlerin zaman bakımından yavaş bir şekilde yapılmasının önüne geçmekte, ayrıca yerel halkın ihtiyaçlarına göre hizmetin görülmesinin önünü açmaktadır. Ancak yerel yönetimlerin bu gibi artılarının yanında, çeşitli eksiklikleri da bulunabilmektedir. Buna aşırı yerelleşmeye bağlı olarak ülkenin üniter yapısının, yani ülkenin bütünlüğünün tehlikeye girmesi örnek verilebilir. Bu durumun oluşmaması için: merkezi yönetim asıl, yerel yönetim ise istisnai olarak ele alınmaktadır (Fendoğlu, 2010: s. 3).

Özetle, üniter devletlerin merkezi yönetiminde:

- Kamu hizmetlerine ilişkin kararlar ve politikalar merkezden alınmakta ve yürütme yetkisi gene merkez ve ya merkez tarafından yetkilendirilen organlar tarafından yapılmaktadır.
- Kamu hizmetlerindeki gelir ve giderler merkezden yönetilmektedir.
- Merkezi yönetimde görev alacak personeller merkez tarafından atanmaktadır (Eryılmaz, 2011: s. 89).

1.2.2.2. Bileşik Devlet

Bileşik devletler, üniter devletlerin aksine, ülkede yaşayan vatandaşlar üzerindeki egemenlik gücünün tek bir devlet tüzel kişiliği tarafından değil, pek çok devlet tarafından kullanıldığı devlet yapısıdır. Bileşik devletin diğer bir adı da, "karma yapılı devlet" olarak literatürde geçmektedir. Tarihsel süreç içerisinden, karma yapılı devletler içerisinde yer alan devlet birlikleri tarihe karışmıştır. Böylece bileşik devletler, devlet toplulukları olan konfederalizm ve federalizm olarak ikili ayrıma tabi tutulmaktadır (Muratoğlu, 2014: s. 293).

1.2.2.2.1. Konfederalizm

Bir devlet topluluğu olan konfederalizm en kısa tanımla: devletlerin kendi kimliklerini koruyarak, tam bir birliktelik içerisinde bulunmadığı birlik şeklinde tanımlanmaktadır. Konfederal olan devletlerin kuruluşları esasen uluslararası anlaşmalar çerçevesinde olmaktadır. Yani, devletlerin tek taraflı iradesiyle değil, karşılıklı yaptıkları anlaşmalarla konfederal devletler oluşmaktadır (Karadut, 2009, s. 65).

Konfederasyona üye devletler, ayrı bir devlet meydana getirmemektedirler. Ortak organları sayıca fazla değildir ve üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Burada alınacak olan kararlarda üye devletlerin ortak kararlarına dikkat edilmektedir. Ayrıca, konfederasyona üye olan devletler, konfederasyondan ayrılma hakkına sahiptirler (Lütem, 1951: s. 311).

1.2.2.2.2. Federalizm

Federalizmi tanımlama konusundaki ilk kararlı girişim, Wheare tarafından 1946'daki "Federal Goverment" adlı çalışmasında yapılmıştır. Wheare tarafından yapılan bu tanım, modern literatürün temel altyapısını oluşturmuştur ve siyaset, hukuk gibi alanlarda çalışan akademisyenler için en yaygın çıkış noktası olmuştur. Çalışmasında federalizmi şu şekilde tanımlamıştır: "'Federal ilke ile yetkileri bölerek genel ve bölgesel hükümetlerin her birinin bir alan içinde, koordineli ve bağımsız olmasını sağlayan yöntemi kastediyorum." (Law, 2013: s. 93). Günümüzdeki modern federalizmin en kısa tanımı ise şu şekildedir: devleti oluşturan unsurlardan olan egemenlik gücünün büyük kısmının üstün olan bir otorite tarafından kullanıldığı ve bu otoriteye bağlı olan devletlerin kendi egemenliklerinin bir kısmından fedakârlık ettiği bir devlet topluluğu şeklidir. Bir başka tanımla, birden fazla eyaletin, kendi siyasi statüsünü korumak şartıyla tek bir merkezi otoriteye bağlı olduğu devlet topluluğudur. Başka bir tanıma göre ise: federalizm, federal bir anayasa ile siyasi iktidarın bir kısmının yerele devredilmesidir (Demir, 2014: s. 37).

Latince "Foedus" sözcüğünden türetilmiş olan federalizm kavramı: ittifak, birlik ve sözleşme anlamlarına gelmektedir. Bu sebeple birlik örgütlenmelerini ifade etmek amacıyla genel anlamda "federalizm" ya da "federasyon" kavramları kullanılır. Aynı zamanda siyasal, toplumsal, kültürel ve diğer şekillerdeki örgütlenmelerde yaygınlık kazanan federalizm kavramı, belli bir devlet yapılanmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Böylece bu kavram gittikçe bilimsel bir içerik almıştır. 1789'da Amerika Birleşik Devletleri (ABD) federalizmi ilk uygulayan devlet olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı söz konusu kavramın ("federal devlet'') olarak kullanılışı iki yüzyılı aşkın bir tarihe dayanır. "Foedus'' sözcüğünden türetilen anlaşma, taahhüt, ittifak ve birlik anlamlarına gelen federalizm hem siyasi bir yapı hem de hükümet yöntemleri anlamında kullanılmaktadır. Toplumlar, eyaletler ve devletler, bir anlaşma üzerinde kendi istekleriyle bir araya gelip, demokratik bir anayasaya dayanarak genel amaca ulaşmak için çalışmaktadır (Afganistan Ulusal Kongresi, Kültürel Birimi, 2014: s. 18).

Bu tanımlar çerçevesinde, federalizmde iki tür devletten söz edebilmek

mümkündür. Bunlardan biri federal, diğeri ise federe devlettir (Küçük, 2016: s. 330).

Bu tarz bir yapılanmanın olduğu devlet sisteminde mutlak egemenlikten söz etmek mümkün değildir. Federalizm sisteminde, federal devlet ve ya ulusal hükümet ile federe devletler veya eyaletler bazı kararları diğer birimlere sormadan alabilmektedirler. Ancak, federal devletin iktidar gücü federe devletlerin varlığı ile sınırlandırılmışken tersi durum da geçerli olmaktadır. Federalist bir sistemde federal devlet, merkezi bir devleti ve bazı kararlar kapsamında ona bağlı federe devletleri içermektedir.

Sonuç olarak literatür incelendiğinde, federalizm ya da federal sistem, egemenlik yetkilerinin katı anayasaya dayandığı ve devlet yetkilerinin paylaşıldığı ikili yönetim düzeninin bulunduğu siyasal örgütlenme şeklidir. Günümüzde kültürel, dinsel, ırksal, dilsel ve sosyolojik farklılıklara sahip olan toplulukların bir arada bir egemenlik altında yaşayabilmesi için federal sistem bir hükümet biçimi ve çok etkili bir çözüm olarak kabul edilmektedir (Ulusoy, 2014: s. 739).

1.2.2.2.2.1. Federalizmin İlkeleri ve Özellikleri

Gerek yerli gerekse yabancı literatür incelendiğinde, federalizmin bazı özellikleri barındırdığından söz edebilmek mümkündür. Bu özellikler aşağıda sıralanmıştır:

Federal devletin temel ilkeleri söz konusu olunca, federal devlette "özerklik" ve "katılım" olmak üzere iki adet temel ilke ortaya çıkmaktadır. Özerklikten kasıt, federal ve federe yönetimlerde yetki ve fonksiyonların ayrı iktidar merkezlerinde örgütlenmesinin bulunmasıdır. Katılım ilkesi ise kısaca federe yönetimlerin yetkili olması ve bunların federal yönetimin işleyişinde belirgin bir şekilde etkili olduklarını göstermektedir (Uygun, 2017: s. 95). Federal devlet kavramı, çok etkili bir siyasal sistem olmakla beraber aynı zamanda çok yaygın bir yönetim modeli olduğundan, söz konusu devlet şekli şüphesiz birçok ülkenin siyaset bilimcileri tarafından tartışılmış ve üzerinde çalışılmıştır. Böylece, çağdaş Fransız yazarların eserleri incelendiğinde federalizmin iki temel ilke nin (özerklik ve katılımın) yanında "işbirliği" ilkesinin de eklenme eğiliminin olduğu görülmektedir. Ayrıca, yine çağdaş Fransız yazarlara

göre, özerk iktidar merkezlerinin faaliyetlerinin birbirinden etkilenmesi, faaliyetleri koordineli bir şekilde göstermesi ve vurgulanmasını sağlamak için işbirliği ilkesi hemen hemen federal devletin üçüncü temel ilkesi olarak ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde devlet, yerine getirmesi gereken fonksiyonları gerçekleştirirken zorlanacaktır.

Ancak, federal olarak adlandırılan siyasal yapılar diğer sistemlerle belirli yönlerden ayrım göstermektedirler. Bu ayrımı özelliklerine bakarak anlamak mümkündür. Bu özellikler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

- Yazılı Anayasayla Kurulma: Bilindiği gibi: federal bir ilişki, iki veya daha fazla egemen devlet arasında, her biri belirli yetkiler yürütecek yeni bir devlet oluşturmak için yapılan bir birlik sözleşmesinden doğmaktadır. Söz konusu sözleşme, iktidarın paylaşımının nasıl olacağını belirleyen bir anayasa şeklinde olmaktadır. Oluşturulan bu anayasalar, yönetilen – yöneten arasındaki ilişkiden ziyade federal ve federe devlet veya eyaletler ile ilgili hükümleriyle diğer anayasalardan ayrılmaktadırlar. Söz konusu anayasaya aykırı hiçbir merkez veya eyalette uygulanması söz konusu olmamaktadır. Birliği kurmaya yarayan anayasa aşağıdaki unsur ve özellikleri içermektedir.
- Katı Anayasa: Ayrıca, anayasada bir değişiklik yapılması isteniyorsa, anayasa tarafından sağlanan yönteme göre olmalıdır: diğer bir ifade ile söz konusu anayasa katı bir anayasadır ve değiştirilmesi kanunlara göre daha zor olmaktadır.
- Yazılı Anayasa: Bir anlaşma olduğu için, her hükümet kümesinin yetkileri ve işlevleri hakkında hiçbir şüphe duyulmaması için yazılı bir biçimde olmalıdır. Yazılı bir şey genellikle çok açıktır.
- Anayasa ve Egemenlik İlişkisinin Niteliği: Hem federal hem de eyalet hükümeti yetkilerini anayasadan aldığından mutlak egemen olamaz. Bu yüzden egemenlik, anayasayı değiştirme yetkisine sahip olan organla birlikte karar almak durumundadır (Farooq, 2013).

- Âdemi Merkeziyetçilik: Federalist sistemde, egemenlik yetkisi ve iktidar, oluşturulan anayasa vasıtasıyla kendi kendine yeterli olan merkezler arasında bölünmüştür. Bu kapsamda federal sistem, merkeziyetçi olmayan bir yapıyı ifade etmektedir. Bu kapsamda, halkın ve devletlerin onayı olmadan federal devlet ve eyaletlerden siyasal gücün alınamayacağı kararlaştırılmıştır. Ancak bu durum, merkez tarafından alt birimlere yetki devrinin olması veya üniter devletteki âdemi merkeziyet yapılanmasından farklı olmaktadır. Ayrıca federal sistem içerisindeki eyaletlerin sahip oldukları idari yetkiler "eyalet hakları" olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz, 2005, s. 44). Söz konusu bu eyalet hakları, Amerika ve İsviçre gibi ülkelerde federal devletin yetki alanına girmeyen yetkilerden oluşmakta iken Almanya ve Kanada gibi ülkelerde anayasada özel hüküm olarak yer almaktadır. Yani federe devletlerin ne derece eyalet haklarına sahip olduğu federal sistemler arasında değişiklik göstermektedir. Bu değişikliklerin başlıca nedenleri arasında: ülkenin yapısı, siyasi hayat, sosyo-kültürel hayata ve ekonomik işleyiş sayılmaktadır.
- Yargının Üstünlüğü: Anayasa önemli bir belgedir ve ülkenin temel yasasıdır. Bir federasyon ancak anayasa dokunulmazlığı temin edildiğinde bozulmadan kalabilir. Bu amaçla, anayasanın ihlal edilip edilmediğini araştırmak için bir araç bulunmalıdır. Bu araca yargı denilmektedir. Bu işlev, anayasa en üst düzeyde bulunduğu zaman gerçekleştirebilir. Yargı ve anayasanın üstünlüğünün varlığı, yargının aşağıdaki işlevleri yerine getirmesi gerektiği anlamına gelir:
- Anayasa'nın herhangi bir hükmü ile ilgili bir anlaşmazlık olduğunda, bunun çözümü ve yorumu yine yargı organında olmalıdır.
- Anayasa ile çatışmanın varlığı halinde, merkez veya eyalet devletleri, anayasal olmayan herhangi bir yasa beyan etmekle yükümlüdür. Buna yargı denetiminin gücü denir.
- Anayasanın değiştirilmesine ilişkin resmi metotlar normal şartlarda çok zordur. Böyle bir durumda, anayasa hükümlerini uygulanabilir kılan ve liberal düşünce içerisinde yorumlayarak esnekleştiren organ yargı olmaktadır.
- İkili Yasama: Bir federal devlette farklı menfaat ve hakları olan iki hükümet türü vardır. Dolayısıyla, bu hakların ve menfaatlerin korunması için bir meclise ihtiyaç vardır. Bu yalnızca, bir ikili meclis varlığında yapılabilir. İki meclis, ayrı iki menfaati temsil etmektedir. Normalde alt meclis, ulusun çıkarlarını temsil ederken, üst meclis

eyaletlerin çıkarlarını temsil etmektedir. Ayrıca normal şartlarda, alt mecliste temsil nüfusa dayanmaktadır. Üst meclislerde ise eşitsizliğin olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bir devlet, küçük veya büyük olması fark etmeksizin her devlet eşit koltuk sayısına sahip olacaktır (Farooq, 2013).

- Demokrasi ve Şeffaflık: Federalizm, yetkilerin yerindelik ilkesine göre farklı hükümet düzeylerine tahsis edildiği ve bunlar arasındaki ilişkilerin güçler ayrılığı yolu ile kurulduğu, hukukun üstünlüğü tarafından yönetildiği ve çok düzeyli demokrasi üzerine kurulu bir liberal demokrasi çeşididir. Bu nedenle, siyasal kurumların gelişmesinde federalistler: demokrasi, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerini savunmaktadırlar. Federal sistemde, bölgesel demokrasinin varlığı tarafsızlık ve eşitlik ilkesi çerçevesinde sivil toplumda çeşitli grupların temsil edilmesini sağlar. Ayrıca farklılıklar bulunan grupların bölgesel iktidar alanlarına sahip olması demokratik özelliklerin yanında siyasal bütünleşmeyi de sağlamaktadır. İktidarın bu şekilde bölgesel bölünmeye uğradığı ülkelere Yugoslavya ve Kanada'yı örnek vermek mümkündür (Korkmaz, 2005: s. 46). Genellikle, geleneksel yasalara ve veto yetkisine dayanan geleneksel zirveleri eleştirmektedirler ve uluslararası hukukun gelişmesini ve barış arayışlarını tercih etmektedirler (Federal Union).
- Birliği Koruyan Öğeler: Günümüz federal yapıları özellikle, ülkelerin vatandaşlarıyla federal ve eyalet hükümetleri arasında, doğrudan bağlantı yolları oluşturur. Vatandaşlar genellikle, her iki seviyede de devletlerin organlarına temsilciler yollayabilmektedirler. Aynı şekilde, her iki seviyedeki hükümetler de vatandaşlara doğrudan hizmet veren idari faaliyetler yürütmektedirler. Bu tarz bağlantı yollarının olması, federasyonlar ile konfederasyonlar arasındaki farklardan birini ortaya koymaktadır.
- Diğer yandan ulus bilinci de federalizmi koruyan öğeler arasında sayılabilir. Ulus bilincinin oluşması ülkeden ülkeye farklılıklar göstermiştir. Örneğin Almanya'da geçmişten gelen bir miras olarak ele alınırken, ABD'de yoktan var edilmiştir. Kanada'da ise ülkedeki farklı grupları birlikte tutabilmek amacıyla evrim sonucu bu bilinç oluşmuştur. Ancak farklı gruplar arasında oluşturulmaya çalışan ulus bilinci her zaman başarılı olamamış ve Yugoslavya gibi bazı ülkelerin parçalanması sonucunu doğurmuştur.
- Coğrafi koşullardan dolayı ortaya çıkan ihtiyaçlar da federalizmin varlığını

koruyan diğer bir etkendir. Örneğin, Brezilya'nın ormanlarla çevrelenmesi veya Avustralya'nın ada ülkesi olması federalizm birliğinin oluşturulmasını kolaylaştıran etmenlerdir. Diğer yandan, sınır komşusu olan ülkeler ile birlikte stratejik birliğin sağlanması da federalizmin oluşmasında önemli bir coğrafi unsurdur.

1.2.2.2.2.2. Federal Teoriler

Günümüzde federal devlet ile ilgili çok sayıda teori bulunmaktadır. Federal teoriler söz konusu olunca her şeyden önce, federalizmin yeni görünümler kazanması: her geçen gün yeni teori ve modellerin meydana geldiği, mevcut sayının daha da büyüdüğü ve federal teorilerin sayısındaki bu kabarıklığının nedeni ya da nedenlerini bulmak gerekmektedir. Ki bütün bunların nedeni, federal sistemin sürekli değişmesi, yeni teoriler, sistemde meydana gelen değişiklikleridir. Teorilerin çokluğunun diğer bir nedeni, federalizmin uygulanmasında ülkeden ülkeye önemli farklılıkların bulunmasıdır. Örnek olarak eğer Amerika Birleşik Devletlerinin yerel yönetimi ve Almanya Federal Sistemin yerel yönetimini ya da yargı organlarını karşılaştırırsak, ikisi de federal sistemi uygulamalarına rağmen aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aynı zamanda federal teoriler ortak özelliklere de sahiptir ki bu araştırmada federal teorilerin ortak özelliklerine göz önüne alınarak, ortak özellikler ile federal teoriler üç ana grupta bir araya gelmektedir. Birinci grupta federalizmin niteliği, ikinci grupta federalizmin kökeni ve üçüncü grupta federalizmin işleyişi yer almaktadır. Federalizmin niteliği teorisi 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında federal devleti açıklayan ilk teoridir. Federal devletin niçin ve hangi koşullar altında ortaya çıktığını anlatan federalizmin kökeni teorisi 20. yüzyılın ortalarından oluşmuştur ve üçüncü teori ise federalizmin işleyişi teorisi olarak tanımlanan 20. yüzyılın ikinci yarısında federalizmi yönetimler arası ilişkilerin niteliği açısından anlatan bir teoridir (Uygun, 2017: s. 7).

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Afgan Kavramı

Afganistan: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler başta olmak üzere pek çok etnik grubun yaşadığı bir ülkedir, Afgan kelimesi diğer anlamıyla Peştunlar için kullanıldığından dolayı Afganistan'da yaşayan farklı diğer etnik gruplar tarafından ulusal kimlik olarak kabul edilmekte zorlanılmaktadır ve yıllardan beri tartışma konusudur. Eski zamanlarda Afgan sözcüğü Farsça konuşan etnik gruplar için Peştun anlamını taşınmaktaydı. Ama Afganistan'ın yeni bir siyasal hayata kavuşması ve milli sınırların belirtilmesiyle birlikte bu kavram, "Afganistan Milleti" olarak kullanılmaya başlandı. Afganistan'ın 1964'teki anayasasına göre bu kavram şöyle tanımlanmıştır: "Afganistan milleti yasa hükümlerine uygun olarak Afganistan vatandaşı olan tüm bireylerden oluşmaktadır. Afganistan'daki tüm vatandaşlar için 'Afgan' kelimesi kullanılmaktadır" (Ahmadi, 2017).

Ülkedeki diğer etnik gruplara göre Peştunlar yüzyıllardan beri ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğu için Afgan sözcüğünün bütün diğer etnik grupların kimliği olarak kullanılmasında diretilmiştir. Afganistan'ın diğer etnik gruplarına bakışla bu tarz uygulamaların yapılması ülkenin tarihsel ve gurur verici (Horasan, Aryana, ve Türkistan) isimler görüntüsünü oluşturarak, gittikçe ülkedeki diğer etnik grupların kimliğini de ortadan kaldırmaktadır. Afgan teriminin bütün diğer etnik grupların kimliği olarak kullanılmasına karşı çıkanlarla bu kavramı tüm ülkenin ulusal kimliği olarak uygulanmasını savunanlar arasında yıllar boyunca özellikle 2001'den sonra uzun ve sert tartışmalar olmuştur ve bu kavramın anlamıyla ilgili çeşitli düşünceler ortaya çıkmıştır. Ama net bir amaca ulaşmak için yazarların eserlerine bakıldığında şu üç tema ortaya çıkmaktadır:

- Çoğu düşünürler "Afgan" sözcüğünün İbranice 'den geldiğini ve günümüze kadar ilk şeklini muhafaza ettiğini düşünmektedir.

- Diğer tarihçiler bunu kabul etmemiştir. Onların inançlarına göre Afgan kelimesi Peştunca değil, Arapçadır. Zira, Araplar bugünkü Afganistan ismiyle adlandırılan bölgeyi istila ederken onların isyan etmesi, savaşması ve anlaşmazlığından dolayı, Afgan ya da "Figan" sözcüğünü, onların davranış ve özelliklerine yönelik kullanılmıştır. Çünkü Farsçanın terminolojisinde de bu kavram ah, ağlamak, inilti, feryat ve figan anlamında kullanılır.
- Bir diğer görüşe göre de "Afganlar" ya da Peştunlar, Aryan etnik gruplarındandır ve köklü bir tarihe sahiptirler. Bu bağlamda bazı tarihçiler ve yazarlar Peştunların aslını Aryanlara bağlamaya çalışmaktadırlar. Peştunlar ya da Afganların Aryanlarla ortak köke sahip olduğunu iddia eden ünlü düşünürler şunlardan ibarettir:
- Profesör "Duren", Harkuf Üniversitesi, Öğretim Üyesi

1. Sayed Mahdi Ferrukh, İranlı düşünür.
2. Profesör "Gardun".
3. Abdulhey Habibi Afganistan'ın tarihçisi ve düşünürü.
4. Ali Ahmad Kohzad Afgan düşünürü.

Kaynakların gösterdiği gibi bu yazarlar Afgan ya da Peştunların "Aryan" olduğunu iddia etmektedirler (Şarıq, 2011: s. 25-29).

2.2. Afganistan'ın Siyasi Tarihi

Büyük ve ünlü şair İkbal'in ifade ettiği gibi, Afganistan, Asya'nın kalbi olarak tanımlanmıştır, üzerinden geçen İpek Yolu'nun jeostratejik ve jeopolitik konumu, ülkeye farklı değer vererek tarih boyunca (Moğol, Türk, İskit, Hun, İran, Çin ve Hindistan gibi) büyük uygarlıkların güç gösterisine sahnelik edip mağdur olmuş ve bu nedenle uzun yıllar imparatorlukların karşılaşma alanı olan Afganistan'da bir devlet kurulamamıştır (Yılmaz, 2005: s. 1).

Orta Asya'nın kalbinde yer alan Afganistan, 5000 yıllık bir tarihe sahiptir. Bu uzun tarihinde pek çok imparatorluğun dikkatini çektiğinden bir sürü zorluklarla karşılaşmıştır. İmparatorlukların amacı ilk baştan Afganistan'ın stratejik konumundan yararlanmak ve böylece bu ülkeye nüfuz ederek Hindistan'ı ele geçirmeyi hedeflemek olmuştur. Ayrıca bunların yanında, Asya'daki diğer ülkeleri kontrol altında tutmak ve

Afganistan'ın zengin yer altı kaynaklarına hâkim olmaktır (Akbaş, 2008: s. 6).

Afganistan'ın stratejik konumundan dolayı, ilk kez milattan önce 500'lü yıllarda İranlılar tarafından işgal edilmiş ve yaklaşık iki asır onların hâkimiyetinde kalmıştır. Daha sonrada Batı'dan gelen büyük İskender tarafından işgal edilmiştir ve Makedonyalı büyük İskender ülkesine dönüşünden sonra bir asra yakın Yunanlılar Afganistan'da hüküm sürmüştür (Kamaluddin, 2005, s. 3). Hindistan, İran, Arap Denizi ile Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktası oluşturan Afganistan, tarih boyunca Yunanlılardan sonra Gazneliler, Sakalar, Araplar, Suriler, Harzemşahlar, Guriler, Moğollar ve Hotekilerin işgaline maruz kalmıştır. Afganistan, 19. yüzyılda da İngiltere ve Rusya'nın mücadelesi ve güç gösterisi alanı olmuştur (Muhtat, 2011: s. 4).

Afganistan farklı milletlerin ve imparatorlukların istilasına maruz kaldığı için tarihçiler Afganistan'ın siyasi geçmişine dayanarak farklı dönemlerde farklı isimlendirmelerde bulunmuşlardır. Aryana, Horasan gibi isimlerden sonra günümüzdeki haritaya sahip olan "Afganistan" ismini koymuşlardır. Ama bazı tarihçilerin araştırmalarına göre ülkenin siyasi tarihinin bölünmesi ve bu isimlerle adlandırılması yanlıştır. Bu durum birçok fikir çatışmasına sebep olmuştur. Afganistan'ın ünlü tarihçilerinden, Mir Gulam Mohammad Gubar'a göre Horasan, Aryan ve günümüzdeki Afganistan isimleri ülkenin tarihsel isimleridir. Ona göre ülkenin bu üç tarihsel ismi şöyle sıralanmaktadır: 'Aryana': Afganistan'ın en eski adı olarak "Evista" zamanında (milattan 1000 yıl önce), miladın 500. yılına kadar bin beş yüzyıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Aryana ismi "Arya Konutu veya ikametgahı" anlamında kullanılmaktadır ki Evista'da bu isim Turyana'ya karşı Eiryana şeklinde Amu Darya ötelerindeki ilkel biçimde yaşayan Aryanlara verilmiştir. Kısacası Afganistan'ın Aryana veya Eiryana ismi zamanla Pers memleketinde biraz değişiklikle (İran) ismini almıştır. Güneşin doğuşu anlamını taşıyan Horasan, milattan üç yüz yıl sonra ortaya çıkmıştır. Beşinci yüzyıldan 19 yüzyıla kadar geçen 1500 yıl Afganistan'ın ismi olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılda "Horasan" kelimesi yerini yeni bir isim olan ''Afganistan'' sözcüğüne bırakmıştır. "Afgan" sözcüğü 10. yüzyıldan itibaren ülkedeki Peştun kabilelerinin bir kısmı hakkında Müslüman yazarların eserlerinde ortaya çıkmış ve

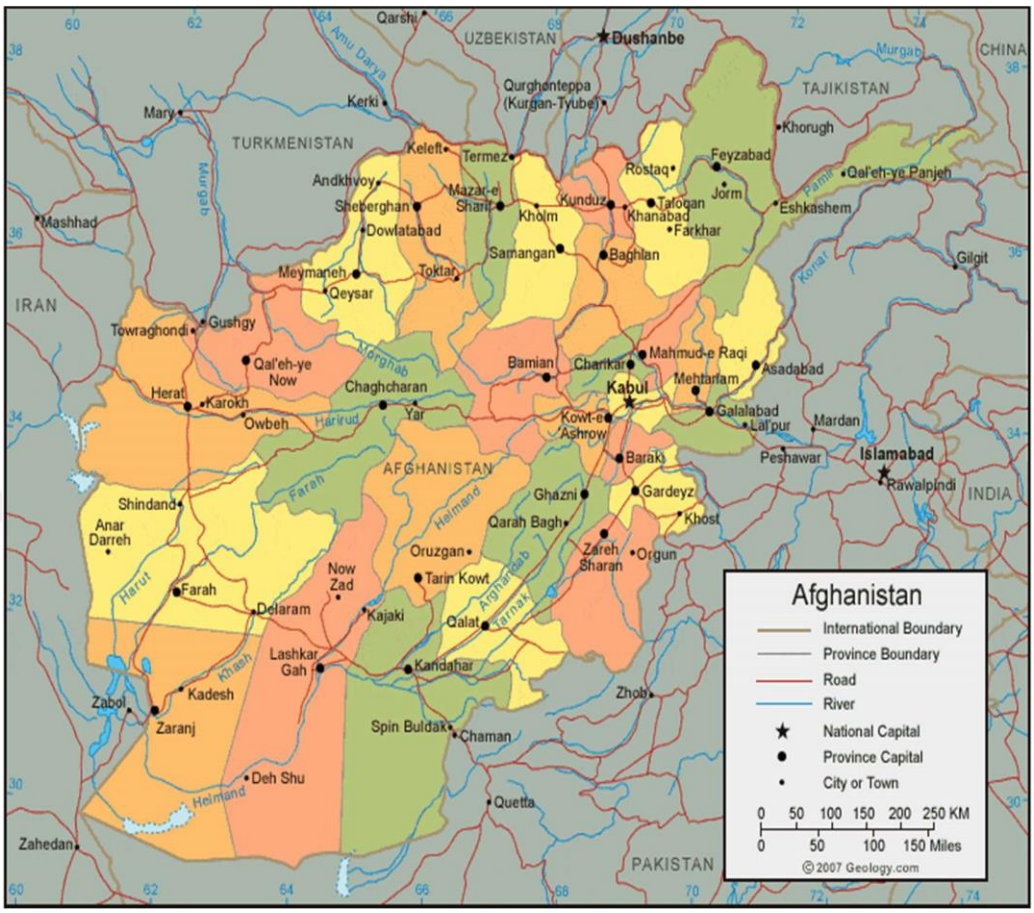
gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır. 18. yüzyılda " Afgan" sözcüğü ülkedeki bütün Peştunları kapsamıştır. Fakat "Afganistan" sözcüğü ilk kez 13. yüzyılda ülkenin bazı doğu illerinde kullanıldı. 14. yüzyılda Afganistan kelimesi ülkenin doğu taraflarındaki Taht-e Süleyman ilçelerine özeldi. 16. yüzyılda Kabil'in batı ilçeleri için "Afgan" kelimesi kullanılmıştır. 18. yüzyılda Send Nehri'nden Kabilistan'a kadar ve Kaşmir ve Noristana yakınlarındaki Kandahar ve Miltan'a kadar Afganlar'ın konutu şeklinde ifade edilmektedir. Nihayet 19. yüzyılda Afganistan'ın resmi ismi olarak kullanılmıştır (Gubar, 1989: s. 9).

Özetle, yapılan araştırmaların sonucuna dayanarak Afganistan'ın siyasi geçmişini şu şekilde bölümlere ayırabiliriz:

1. M.Ö. 3000'den İslam'ın yükselişine (623-661) kadar,
2. İslam'ın yükselişinden (623-661), Durani İmparatorluğu'na (1747) kadar,
3. Dürrani İmparatorluğu'ndan (1747), bağımsız Afganistan'ın kuruluşuna (1919) kadar,
4. Bağımsız Afganistan'ın kuruluşundan (1919), günümüze (2016) kadar (Shafaq, 2016: s. 22).

Tarih boyunca büyük ve güçlü impratorlukların işgali altında kalan bugünkü resmi adıyla Afganistan Cumhuriyeti olarak adlandırılan ülke, bu işgallerden dolayı (sosyo- kültürel, ekonomik kalkınma, eğitim ve Öğretim) tahribata uğramıştır. Bütün bunlar ülkenin bugünkü zayıf ekonomisi, düşük eğitim seviyesi, yüksek işsizlik oranı ve sonuçta uluslararası düzeyde Afganistan'ı gelişmemiş bir ülke konumuna sürüklemiştir. Ama bütün bu sıkıntılara rağmen, başka bir deyişle güçlü ülkelerin işgal ve istilalarına karşı, Afgan milletinin direnişi ve sonuçta ülkenin bağımsızlığını kazanmasından, Afgan milletinin büyük bir başarısı olarak bahsetmek gerekmektedir.

Şekil 2.1. Afganistan'ın siyasi haritası.

Kaynak: (http://geology.com/world/afghanistansatellite-image.shtml).

2.3. Afganistan'ın Sosyo-Kültürel Yapısı

Asya kıtasında yer alan ve bu kıtada önemli ve stratejik bir konumu sahip olan Afganistan stratejik öneminden dolayı tarih boyunca farklı milletler tarafından işgal edilmiştir ayrıca işgal eden her farklı millet sadece ülkenin stratejik öneminden ve yer altı kaynaklarından faydalanmakla kalmamış, aynı zamanda hakim olduğu bölgede kendi fikir, inanç ve kısacası kendi medeniyetini hakim kılmaya çalışmıştır. Bu nedenle günümüzdeki Afganistan ismiyle adlandırılan ülkede, farklı lisanı konuşan, farklı geleneksel, görenek ve birbirinden ayrı yaşam tarzı ve hayat felsefelerine sahip topluluklarla karşılaşmaktayız. Ayrıca bir yandan bakıldığında Afganistanda bu farklı etnik grupların gücü elde etmek için çabalaması ve dış müdahalelerden etkilenmesiyle birlikte birbirine girmesi ülkedeki bütün iç kargaşaların ve savaşların sebebi olmuştur.

Her ülkenin sosyo-kültürel yapısını daha iyi bir şekilde anlayabilmek için o ülkenin etnik gruplarını ve yaşam tarzını, dilini, dinini, ekonomik durumunu, tarihini, coğrafi şartlarını, milli duygusunu vs. unsurlarını tartışmak gerekmektedir. Çünkü bu unsurlar ülkenin sosyo-kültürel motiflerine ulaşılmasında önemli yere sahiptir ve etkili unsurlar olarak sayılmaktadır. Afganistan'ın şimdiki etnik gruplarını nüfus sayımına göre tahmini olarak şöyle sıralamak mümkündür: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler (Kamaluddin, 2005: s. 3).

Afganistan anayasanın dördüncü maddesine göre: "Afganistan'da ulusal egemenlik halka aittir. Böylece halkın egemenliğe doğrudan ya da dolaylı katılımının sağlanması sonucunda seçmiş oldukları kişiler Afganistan'da yaşayan halkı temsil etmektedir." Afgan ulusu, Afganistan vatandaşlığına sahip olan tüm bireylerden oluşmaktadır. Afgan ulusu: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Beluciler, Nuristaniler, Aymaklar, Kırgızlar, Kızılbaşlar, Gucarlar, Brohiler ve diğer etnik grupların bir araya gelmesiyle oluşan çok uluslu bir yapıya sahiptir ve Afgan ulusu adı altında yaşayan her fert 'Afgan' olarak bilinmektedir.

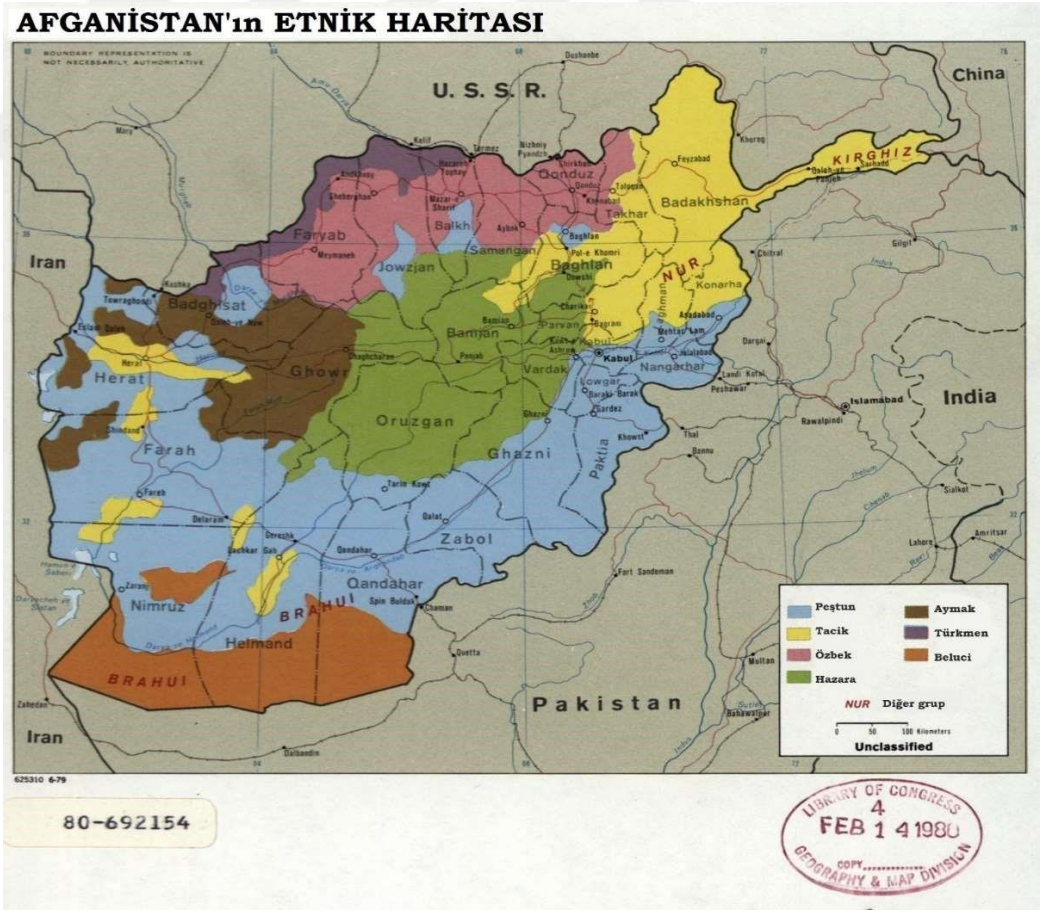
Anayasasının yedinci maddesine göre Afganistan, Birleşmiş Milletlerin bir üyesidir ve milli varlığını tüm dünyaya duyurmuştur. Bu anayasanın bazı maddelerine göre Afganistan'da yaşayan tüm etnik gruplar uluslararası düzeyde ortak bir ulusal kimliğe sahiptir. Ayrıca anayasanın dördüncü maddesine göre Afganistan vatandaşlığına sahip olan tüm bireyler: Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen ve diğer etnik grupların herhangi birinden olan herkes Afgan'dır. Ancak bazı görüşlere göre: dil, ırk, kavim ve mezhep açısından farklı etnik gruplara mensup olan Afganların yurt içinde tek ulusal bir kimliği yoktur. Günümüzde Afganistan'ın farklı bölgelerinde yaşayan insanların kendi kavim ve etnik grup kimliklerini yansıtan tanımlamaları 'Afgan' kelimesine tercih etmektedirler.

2.3.1. Etnik Yapısı

Afganistan topraklarında çeşitli yaşam tarzına sahip olan, ayrı dilleri ve lehçeleri konuşan, farklı gelenek, görenek ve kültürlere sahip olan etnik yapılar yer almaktadırlar. Afganistan, etnik ve yapısının farklılığı açısından dünyada 37. sırada

yer almaktadır. Literatürde bahsedildiği üzere bütün bu farklılıklar tarih boyunca ülkeyi farklı uygarlıkların işgal etmelerinden kaynaklanmaktadır. (Hamnawa, 2013: s. 22). Ticaret merkezlerinin arasında, ticaret yolları üzerindeki coğrafyaya sahip olan Afganistan'a "*kendi coğrafyasının kurbanı*" ya da " *imparatorluklar mezarlığı*" gibi çeşitli sıfatlar yakıştırılmıştır. Farklı sıfatları olan Afganistan, jeostratejik öneminden dolayı çeşitli medeniyetlerin istilasına uğramış, bu nedenle ülkenin etnik yapısı oldukça karmaşık hale gelmiştir. Afganistan'ın uzun süre farklı imparatorlukların egemenliğinin altında kalması, ülkenin kültürel kimliğini yüksek bir düzeyde etkilemiş ve bu etnik yapının karmaşıklığından dolayı ülkede farklı dil, din, mezhep, kültür ve çeşitli yaşam felsefine sahip etnik gruplar bulunmaktadır. Bu yüzden de bugünkü Afganistan çok etnikli bir ülke haline gelmiştir ve bu durum ülkede merkezi bir yönetim oluşturulmasını zorlaştırırken dış müdahalelere de sebep olmuştur (Dashti, 2015: s. 11).

Şekil 2.2. Afganistan'ın Etnik Haritası

Kaynak : http://anadoluturkmenleri.com/ortadoguulkeleri-etnik-haritalari

2.3.1.1. Afganistan'ın Siyasetinde Etkili Etnik Gruplar

Afganistan'ın siyasi yapısına derin bir şekilde bakıldığında etnik unsurlar, çoğu siyasi davranışlarının belirleyicisidir. Siyasi güc elde etmek için etnik unsurlar bu zamana kadar birçok siyasetçi tarafından etken bir yöntem olarak kullanılmış ve hala kullanılmaktadır. Afganistan anayasası ülkedeki bazı etnik grupları resmi etnik gruplar olarak tanımaktadır ve hükümet teşkilatında da bu işlerle ilgilenmek için Akvam ve Kabaail (kavimler ve kabileler) diye bir bakanlık bulunmaktadır. Afganların günlük hayatında da etnik unsurlar çok etkileyici rollere sahiptir. Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığı ve ülkede yaşanan birçok kriz etnik çatışmalarından kaynaklanmaktadır ve bu durum siyaset bilimciler, düşünürler ve yazarlar tarafından oybirliğiyle kabul edilmektedir. Bu nedenle bazı insanlar her türlü etnik tartışmayı eleştirmektedirler. Ama diğer bazı düşüncelere göre, Afganistan toplumundaki etnik sorunu bir gerçek olarak kabul etmek ve bu sorundan doğan etnik çatışmaları çözmek özellikle vurgulanmaktadır (Arvin, 2013).

Afganistan'da sürekli savaş ve istikrarsızlık olduğu için ülkenin toplam nüfusu ve bu nüfusu oluşturan grupların tam sayısı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklar, ülkenin etnik gruplarını elliye kadar saymıştır ama Afganistan anayasası sadece on dört etnik grubu resmi olarak tanımaktadır ve bu on dört etnik grup şunlardan ibarettir: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Beluciler, Paşşeiler, Nuristaniler, Aymaklar, Arebler, Kırgızlar, Kızılbaşlar, Gucarlar, Brohiler. Bunlardan ilk dört etnik grubu oluşturan Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, ve Özbekler en kalabalık etnik gruplardır ve ülkedeki siyasi gücün dağılımında etkilidirler (Afganistan İslam-i Cumhuriyeti Anayasası, 2004).

2.3.1.1.1. Peştunlar

Afganistan'da en kalabalık etnik grubu olarak "Peştunlar" yaklaşık 250 yıldan beri ülkenin iktidarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Tahminlere göre Afganistan'ın %42'si Peştunlardan oluşmaktadır. Peştunlara Afgan, Pahtun veya Pathan adı da verilmektedir. Literatürde anlatıldığı gibi bu etnik grup yirmiden fazla boya ayrılmaktadır. Abdalılar, Galcayılar, Ahmadzayılar, Saduzayılar ve Yusufzayılar bunların en kalabalık kabileleridir. Günümüzde ise Peştunlar arasındaki en etkili

kabile Abdalilerdir (Chaqmaq, 2015: s. 11).

Peştunların bir kısmı Kabil, Kandahar ve Celalabad şehirlerinde yaşamaktadırlar. Ama belli bir kısmı çadırlarda yaşayıp ve göçebe halindedirler (Öztürk, 2015: s. 3).

Peştunların dili Peştuncadır ve ülkedeki %99'u Sünni %1'lik kesimi ise Şii Müslümanlarıdır. Gılzay (veya Galcay) Boyu Peştunların önemli bir kabilesi olarak Hazreti Nuh'un soyundan geldiğini iddia etmektedir. Sasozay aşireti Peştunların Durrani boyundandır ve Ahmad Şah da bu aşirete aittir. Bugünkü Afganistan adıyla tanınan ülke Ahmad Şah zamanından beri Peştunların egemenliği altında kalmıştır (Talaash, 2015: s. 6).

Peştunların ilk egemenliğini kuran Ahmed Şah küçüklükten beri Nadir Şah (Nadir Evşar'ın) hizmetinde çalışmıştır ve böylece Nadir Şah'ın ölümünden sonra en önemli komutanlarından biri olarak Şah'ın hazinesini yanına alıp 1747'de Kandahar şehrine getirmiştir ve bu hazineleri kullanarak kabile reislerince kendi hükümdarlığını ilan etmiştir. Afganistan'daki kaynaklara bakıldığında Peştunlar'ın Pakistan'ın kuzeyinden geldiği ve Süleyman Dağları'nın etrafına yerleştiği bilinmektedir (Zahir Rauf, 2016: s. 17). Peştunlar ülke iktidarında oldukları için Afganistan'daki diğer etnik gruplardan kendilerini üstün görmüş, sahip oldukları gücü kaybetmemek için uğraşmışlardır. Yaklaşık 200 yıldır Afganistan ve bölge siyasetinde etkili olan Peştunlar ülkeyi her yönden etkilemişlerdir.

2.3.1.1.2. Tacikler

Tacikler, Peştunlardan sonra Afganistan'ın ikinci büyük etnik grubunu oluşturmaktadırlar. 4,5 milyon civarı nüfusa sahip olan Tacikler'in dili Farsçadır. Çoğu kısmı ziraat ve ticaretle uğraşmaktadırlar. Taciklerin mezhepleri Sünni Hanefi'dir. Genelde Herat, Pervan, Kapisa, Kabil, Pençşir ve Badehşan şehirlerinde yaşamaktadırlar (Chaqmaq, 2015: s. 33).

Bölge olarak da Tacikler ülkenin kuzeyi, kuzeydoğusu ve batı taraflarında yaşamaktadırlar. Tacikler, Afganistan'ın ikinci büyük etnik grubu olduğundan dolayı

tarih boyunca ülkenin yönetimini ele almak için çabalamışlardır. Kısa olsa da iki kez 1929 yılında dokuz ay Habibullah Han ve 1992-1996 yılları arasında da Burhaneddin Rabbani dört yıl Afganistan'ın yönetiminde etkili olmuşlardır (Yıldız, 2014: s. 157).

Ayrıca Tacikler hem Sovyetlerin işgaline karşı hem de Taliban zamanında ülkenin diğer etnik gruplarının yanında büyük bir rol oynayarak savaşmışlardır ve Afganistan'ın tarihine bakıldığında geçmişten günümüze kadar olan uzun süreli yönetimin başında olmamalarına rağmen hükümetin üst siyasi ve idari makamlarında kendilerine yer bulmuştur. Bu nedenle Afganistan'ın siyasetinde en etkili ikinci etnik gruplardan sayılması mümkündür. Tacikler de diğer etnik gruplar gibi Afganistan'ın hükümet ve siyasetinde üst seviyelerde rollerini etkili bir şekilde muhafaza etmek için 1972 yılında Burhanettin Rabbani'nin liderliğinde, Cemiyeti İslami Afganistan Partisi (CİAP)'ni kurmuşlardır ve bu parti de günümüze kadar ülkenin siyasetini büyük oranda etkilemiştir (Yusofi, 2013: s. 90).

2.3.1.1.3. Hazaralar

Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubu olan Hazaralar'ın, Afganistan'ın işgali sonrasında XIII. Yüzyıl başlarında Cengizhan'ın bıraktığı askerlerin soyundan geldikleri söylenir. Ülke nüfusunun yaklaşık %11'ini oluşturan Hazaralar adının İslamiyet öncesinde Hazaracat olduğu, bu bölgede ise yaklaşık bin put bölgesi olduğu, İslamiyet sonrası bu put yerlerinin mescide çevrildiği ve bundan dolayı adının Hazara olarak değiştirildiği söylenmektedir. Hazaralar üç aşiretten oluşmaktadır. Bunlar: Besud, Caguri ve Uruzgani'dir. Hazaralar'ın büyük bir çoğunluğu Şii'dir ve dilleri Farsça'dır. Hazaracat bölgesinde yaşamaktadırlar fakat Hazaracat'ın dışında yaşayanlar da bulunmaktadır. Batı bölgesinde yaşayan Hazaralar Sünni'dir. Genel geçim kaynakları ise ziraattir (Keskin, 2013: s. 22).

1950'lili yıllarda, Hazaralar, Afganistan'daki komünist grupların Hazaracat merkezi hükümetinin iktidarı ele geçirmesi sonrasında isyan başlatarak Hazaracat'ı bu merkezi hükümetten kurtarmıştır. İran Hükümeti'nin Hazaralar'ı desteklemesi de Hazaralar'ı olumlu yönde etkilemiştir.

Bu bölgelerdeki en etkili kişiler, toplumun din işleriyle ilgilenen "Seyyid" adlı

kişilerdir. Ülke içindeki aşiretlerin tüm sorunlarıyla liderler ilgilenir ya da geleneksel kurallara göre bu sorunlar giderilir. Fakat Hazara liderlerinin statüleri Emir Abdurrahman döneminde epey azalmıştır. O dönemde Peştunlar iktidarı ele geçirmiş, Hazara'ya sert vergi politikaları uygulamış ve ülkenin birçok verimli arazisini de Peştun göçebelere dağıtmıştır. Hazaralar o dönemde okuma yazma oranı en düşük olan aşiretlerden biriydi (Kiren, 2012: s. 26).

Hazaralar, bir zamanlar Afganistan nüfusunun yaklaşık %67 sini oluşturmuştur. Fakat Emir Abdurrahman döneminde çok büyük katliamlar olduğu için nüfus büyük ölçüde azalmıştır. Bununla beraber o dönemde Hazaralar köle olarak da kullanılmıştır. Bu baskı ve katliamlardan dolayı hayatta olan kesimlerin bir kısmı kuzeydeki bölgelere, bir kısmı da Pakistan'a kaçmıştır. Bu katliamlar 14. yüzyıla kadar sürmüştür. Şu anki sayıları yaklaşık 2,7 milyondur. Bu toplam nüfusun yaklaşık %10 'una karşılık gelmektedir (Bingöl, 2012: s. 142).

Abdul Ali Mezari tarafından kurulan Afganistan Milli İslami Vahdet Partisi sayesinde Hazaralar Afganistan siyasetinde de yüksek ölçüde rol almaktadır (Yusofi, 2013: s. 143).

2.3.1.1.4. Özbekler

Afganistan'ın siyasetini etkileyen dördüncü kalabalık etnik grup Özbeklerdir. Çoğunlukla Afganistan'ın Güney taraflarında yaşamaktadırlar. Özbeklerin nüfusuna ilişkin, Afganistan'daki diğer farklı etnik gruplar gibi belirgin ve kesin bir sayı yoktur. Ama çeşitli kaynaklara göre toplam sayıları 8 milyon civarındadır. Özbekler, Türk boylarındandır ve Afganistan'daki Türk boyları arasında en kalabalık etnik grupturlar. Özbekler tarih boyunca dilleri başta olmak üzere kültürlerine bağlı kalıp tüm geleneklerini muhafaza etmişlerdir. Çoğunlukla ziraat, ticaret ve sanatla meşguldürler. Afganistan'daki Özbeklerin yoğunlaştığı vilayetler: Andhoy, Kunduz, Taş-Kurgan, Mezar-ı Şerif, Akça, Maymene ve Bala Murgab'tır (Dashti, 2015, s. 15). Ama bu şehirler arasında nüfusun en yoğun yaşadığı yerler Maymene ve Şıbırgan'dır. Ayrıca, Özbekler ticaret dışında hayvancılık, tarım ve el sanatları alanında da maharetlidirler (Keskin, 2013: s. 20).

Afganistan'da yaşayan Özbeklerin büyük lideri General Dostum 1992 yılında Cünbiş-i Mill-i İslami Afganistan Partisi(CMİAP) adına partiyi kurulduktan sonra Özbekler de ülkenin siyasetini etkileyen dördüncü etnik grubu olarak ve çok önemli bir şekilde rol oynayarak Afganistan'ın siyasetini yüksek ölçüde etkilemektedir (Yusofi, 2013: s. 136).

2.4. **Nüfus**

Afganistan'ın yüzölçümü: 652000 km^2'dir ve bir Orta Asya ülkesidir. Halkının %99'u Müslüman'dır. Müslüman nüfusun %84'ü Sünni, %15'i Şii'lerden oluşmaktadır. 2009 yılındaki hesaplamalara göre toplam nüfus 33.609.937'dir. Afganistan'da yaşayan etnik gruplar şunlardır: Türkmenler, Noristanliler, Aymaklar, Araplar, Karluklular, Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Paşayiler, Hazaralar, Belüçiler ve Kırgızlar. Bu etnik gruplardan nüfusu en yoğun olanları Özbekler, Hazaralar, Türkmenler, Peştunlar ve Tacikler'dir (Salihy, 2014: s. 3).

Afganistan'da resmi nüfus sayımı ilk olarak 1979 yılında yapılmış fakat güvenlik nedeniyle toplam nüfusun sadece %67'si sayılabilmiş, kalan yerlerin nüfusu tahminen hesaplanmıştır. O zamanlarda gerçekleşen iç savaşlar nedeniyle 2003 senesine kadar nüfus sayımı yapılmamıştır. Fakat ülke içindeki bazı önemli planlamaların yapılabilmesi için 2004 yılında tekrar nüfus sayımı yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Afganistan Merkezi İstatistik Kurumu ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun maddi destekleriyle nüfus sayımı için 2002 – 2005 yılları arasında çalışma başlatılmış fakat tekrar bazı yerlerdeki güvenlik sorunlarından ötürü nüfus sayımı tam olarak yapılamamıştır. Bu sebeple ülke içindeki toplam nüfus için halen tam bir sayı söylenememektedir. Günümüzde nüfusu tam olarak belli olmayan çok az ülke vardır. Bu ülkelerden bir tanesi de Afganistan'dır. Yüzölçümü olarak bakarsak Afganistan'ın %39'u dağlık kesimden oluşur. Bu da arazi-nüfus ilişkisini ortaya koyarsak o bölgedeki nüfusun dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Ülkedeki nüfus yoğunluğu farkının sebebi ülke genelindeki bölgelerin topraklarının tarıma uygun olmasıdır (Habibi, 2015: s. 49).

2012'deki istatistiklere göre, Afganistan'ın nüfusunun illere göre dağılımı aşağıdaki resimde gösterilmiştir.

Şekil 2.3. 2012 yılına göre Afganistan nüfus dağılım haritası

Kaynak: (Habibi, 2015: s. 51).

2.5. Afganistan'ın Siyasi İstikrarsızlığını Etkileyen Faktörlere Genel Bir Bakış

Asya'nın kalbi olarak nitelendirilen Afganistan, jeostratejik konumunun yanında etkili olan çeşitli iç ve dış faktörler, stratejik konumu üzerinde büyük bir önem ve potansiyele sahiptir. Bu nedenle yukarıda anlatıldığı gibi, tarih boyunca (İranlılar, Moğollar, Hintliler, İskitler, Türkler, Çinliler ve Sovyetler gibi) farklı uygarlıklar ve çeşitli milletlerin istilaları dolayısıyla uzun savaş dönemleri içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Milattan önceki çağlardan günümüze kadar farklı imparatorlukların istilalarına maruz kalan Afganistan, tarih boyunca hegemonik imparatorlukların güç gösterisi alanına dönüşmüştür. Bu yüzden, ülkede siyasi istikrarsızlıktan dolayı, hiçbir zaman egemen ve demokratik bir devlet kurulamamıştır. Sovyetlerin işgali karşısında, Afganistan bağımsızlık mücadelesini kazanıp, 1919 yılında ülke bağımsızlığına kavuşmuştur. Fakat siyasi istikrar yakalanamamış ve istikrarsızlık günümüze kadar devam etmiştir. Bu araştırmada,

Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığı ve bu istikrarsızlığı etkileyen iç ve dış faktörler incelenmektedir. Bugüne kadar yapılan birçok araştırmada Afganistan'ın siyasi ve güvenlik sorunları tartışılırken genellikle ülkenin coğrafi konumuna ve jeostratejik önemine odaklanılmıştır. Tezin bu kısmında ise Afganistan'ın jeostratejik önemin yanında siyasi istikrarsızlığı besleyen etkenler, iç ve dış olmak üzere iki ana çerçevede incelenmiştir.

2.5.1. Afganistan'ın İstikrarsızlığını Etkileyen İç Faktörler

2.5.1.1. Afganistan'ın Stratejik Önemi ve Coğrafi Konumu

Asya kıtasında önemli bir mevkiye sahip olan Afganistan, Asya'nın kalbi olarak tanımlanmaktadır. Batı Asya, Doğu Asya, Orta Asya, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu arasında bir geçit noktası olarak bulunması, Afganistan'ın en önemli özelliklerinden birisi olarak sayılmaktadır. Bölgede komşu olan devletler arasında bu stratejik pozisyona sahip olmasından dolayı, yıllardan beri bir türlü siyasi istikrara kavuşamamaktadır (Rasuli, 2008: s. 32).

Afganistan'ın bu stratejik önemi, yüzyıllardır farklı milletlerin dikkatini çekmiş ve çoğu imparatorluğun istilasına maruz kalmıştır. Haritada gösterildiği gibi Afganistan, denize sınırı olmayan 647.500 km^2'lik yüz ölçümüyle bir kara ülkesidir. Ancak ülkenin yüzölçümü, yıllardan beri devam eden istikrarsızlıktan dolayı kesin olarak belli değildir ve farklı kaynaklarda farklı sayılar verilmektedir. Örnek olarak Mir Gulam Muhammed Gubar, Afganistan'ın en ünlü tarihçilerinden biri olarak "Afganistan der Masiri Tarih" kitabını yazarken ülkenin yüzölçümünden 800000 km olarak bahsetmiştir. Hâlbuki "Afganistan Der Panc Karni Ahir" Afganistan'ın başka ünlü bir tarihçisinin kitabında 650000 km^2 ve 1949 yılındaki yazılan (Kabil Yıllığı'nda) 700000 km^2 olarak kaydedilmiştir (Yusofi, 2013: s. 30).

Batısında İran, Doğu ve Güneyde Pakistan, Kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, Doğuda da kısa bir sınırla, Çin Afganistan'ın sınır komşuları olarak yer almaktadır. Yüzölçümü büyüklüğü açısından dünyada 41'inci sıradadır ve Türkiye'den 130.000 km^2 küçük bir ülkedir (Bingöl, 2012, s. 119).

Ülkenin çok büyük bir kısmını dağlık alanlar kapladığı için Afganistan dağlık bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Afganistan'ın coğrafyası bölge açısından ayrıldığında, üç ana coğrafi bölgeye (Kuzey Düzlük Bölgesi, Merkezi Dağlık Bölgesi ve Güneybatıdaki Plato Bölgesi) ayrılmıştır. Ülkenin toprakları: farklı yüzey şekilleri, çöller, ormanlar, dağlık alanlar, ovalar ve bitki örtüsü türleri vb. gibi farklılıklar barındırmaktadır. Afganistan'ın ormanlık alanları devamlı kargaşalar ve savaşlar nedeniyle gittikçe azalma eğilimi göstermektedir. Ülkedeki vilayet sayısı 2001 yılından sonra 34'e çıkmıştır. Nüfusun yoğunluğu açısından Kabil başta olmak üzere, Kandahar, Herat, Belh, Gazne, Nangerhar, Gerdiz ve Meydan önemli ve nüfusun yoğunlaştığı vilayetlerden sayılmaktadır (Erman, 2013: s. 2).

Afganistan, yüksek oranda dağlık alanlara sahip olması nedeniyle, değerli yeraltı kaynakları ve madenlere sahiptir. Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai döneminde Amerikalılar tarafından yapılan maden araştırmalarında Afganistan'da el değmemiş 1 trilyon dolarlık mineral yatakları bulunduğu belirtilmiştir.

New York Times gazetesinde çıkan bir habere göre, "Afganistan tam bir maden cennetidir". Afganistanda henüz el değmemiş demir, altın, bakır, kobalt gibi madenlerin yanı sıra lityum gibi endüstriyel açıdan son derece kritik madenler de vardır. Bu yüksek değere sahip, el değmemiş maden yatakları, hem Afganistan'ın ekonomisini düzeltebilir, hem de Amerikan'ın Afganistan'da yaptığı savaşların maliyetini karşılayabilir (Haber7.com, 2010). Afganistan'ın jeostratejik önemi ülkenin istikrarsızlığının nedenleri biri olarak sayılmaktadır.

2.5.1.2. Siyasi İktidarın Dağılımındaki Adaletsizlik

İktidar, siyaset biliminde önemli bir unsurdur. Bir siyaset bilimci olan Morgenta siyasetle ilgili şunları söylemektedir: "Siyaset, milletler arasında sadece gücü elde etmek için bulunmaktadır. Morgenta'ya göre, güç için uğraşmak ve mücadele etme yöntemlerini iyi bir şekilde bilmek, siyasi sorunları çözmenin anahtarıdır (Mohammdi, 2015).

Afganistan'daki düşük eğitim seviyesi, zayıf ekonomi ve dış müdahalelerden dolayı tarih boyunca siyasi geçiş hiçbir zaman demokratik bir şekilde

gerçekleşmemiştir. Her zaman iktidarın başına geçmek için kanlı darbeler, savaşlar ya da iç kargaşalar ortaya çıkmıştır. Son 50 yılda siyasi partiler arasındaki iç savaşlar Afganistan'ın başkenti, Kabil'de binlerce ölü ve yaralıya sebep olmuş ve binlerce kişi bu savaşlardan dolayı bütün arazi, işyeri ve evlerini bırakıp yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardır. Demokratik bir siyasi geçiş için genel, gizli ve özgür bir oylama gerekmektedir. Ama Afganistan'da iktidarın el değiştirmesi ve siyasi geçiş için 2014'de yapılan seçimde yaklaşık 2,5 milyon sahte oy kullanılmıştır ve bütün uluslararası örgütlere rağmen ülke tehlikeli krizler yaşamıştır. Seçim ikinci kez tekrarlanmasına rağmen seçim komisyonu üyelerinin bu sahtekârlıklara katılmaları ve yüksek ölçüde milli oylara ihanet etmeleri nedeniyle seçim sonucu altı ay açıklanamamıştır.

Sonuçta, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere çoğu dış ülkelerin müdahalesiyle Mohammad Aşref Gani ve Abdullah Abdullah arasında anayasa dışı bir siyasi antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Aşref Gani Afganistan'ın Cumhurbaşkanı, Abdullah Abdullah ise ülkenin başbakanı olarak atanmıştır. Afganistan yüzyıllardan beri Peştunlar tarafından yönetilmektedir ve bu süreçte hiçbir zaman ülkede siyasi geçiş normal ve demokratik yollarla gerçekleşmemiştir. Tarih boyunca iktidarın dağılımında hem üst makamlarda hem de alt makamlarda açık bir şekilde adaletsizlik olmuştur ve bugüne kadar devam etmektedir. Bu faktör de Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığının temel sebeplerinden biri olarak görülmektedir (Coburn, 2015: s. 2-5).

2.5.1.3. Ulusal Birlik Ruhu Eksikliği

Ulusal birlik, her ülkenin en temel unsurlarından biridir. Tarih boyunca büyük imparatorluklar dâhil günümüze kadar tüm devletler, devletin kalkınması, gelişmesi ve yönetimin sürekliliği için milli birliğe her şeyden daha fazla dikkat etmişlerdir. Afganistan'da sürekli savaş ve kargaşa durumunun olması ve gücü elde etme üzerinden gerginlikler yaşandığı için ilgili hükümet ve siyasi partiler milli birlik için fazla çaba harcamamışlardır. Afganistan'da yüzyıllardan beri aşırı düzeyde kabilecilik devam etmektedir. Devlette baştan sona kadar ırkçılık ve kabilecilik hakim olduğundan, ülkede etnik köken, dil, din ve bölgesel anlaşmazlıklar devam

etmektedir. Bu sorunların artması milli birliği yüksek ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Afganistan'ın kuruluşundan beri ülkenin üst yönetiminde aynı etnik grubun (Peştunların) olması ve yıllardan beri belirgin bir şekilde ayrımcılık yapması nedeniyle, günümüzde de Afganistan'daki tüm etnik gruplar arasında aşırı derecede ayrışıma görünmektedir (Misbahzade, 2009: s. 77).

Etnik grupların ihtilaflarından kaynaklanan kin ve ayrımcılık sebebiyle 2015'te ulusal kimlik üzerinde "Afgan" ibaresinin yazılması için Peştunlar ya da Afganlara karşı bütün ülkedeki diğer etnik gruplar ayaklanmışlar ve ulusal kimliğin dağılımını engellemişlerdir. Onların isteklerine göre, ulusal kimlik üzerinde Peştun etnik grubuna ait "Afgan" ibaresi değil, her etnik grubun kendi kökenini gösteren bir ifadenin bulunması gerekmekteydi. Hükümet tarafından ulusal kimlik dağılım projesi bugüne kadar durdurulmuştur (Gaffari, 2015).

2014'te bir devlet üniversitesindeki tabelanın üzerinde üniversitenin ismi Farsça değil de Peştunca yazdığı için öğrenciler arasında büyük bir gerginlik yaşanmıştır ve bu sorunun çözümü için tartışma Afganistan Büyük Millet Meclisi'ne taşınmıştır. Meclisteki milletvekilleri hem Farsça hem de Peştunca Afganistan'ın resmi dili olduğu için toplantıların sonucunda, tabela üzerindeki üniversitenin isminin hem Farsça hem de Peştuca yazılması yönünde karar almıştır. Bu karar alındıktan sonra da gerginlikler tam olarak çözülememiştir ve ülkenin farklı şehirlerinde her gün buna benzer sorunlar çıktığı görülmüştür. Sonuçta bu ve buna benzer sorunlar kesinlikle ülkede milli birliğin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ülkedeki ulusal birliğin olmadığını, Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığının aşırı ölçüde ve en önemli iç faktörlerden biri olduğunu göstermiştir.

2.5.1.4. Etnik Çatışmalar

Afganistan, siyasi alanda ırkçılığın hâkim olduğu modern anlamda ise tarihi bir kökene sahip olmamasına karşın, siyasi iktidar yapısıyla geleneksel etnik bağlantıları arasında tarihsel kökenleri bulunmaktadır. Araştırmacılara göre, Afganistan'da Peştunların, ilk kral Şah Amanullah Han zamanından beri ırkçılık ve siyasi güç arasındaki bağlantıları şiddetli bir şekilde görünmektedir. Olivier Roy'a

göre, 1747'Şah Amanullahan hükümeti başkanlık sisteminden ziyade bir kabile konfederasyonuydu. Diğer bir ifade ile onun krallığıydı. Merkezi yönetim, Peştun kabilelerin büyüklerinden oluşmaktaydı. Afganistan'ın siyasi tarihinde kabile egemenliği, özellikle Peştunlar arasındaki üstünlük durumunu azaltmak yerine gittikçe daha da artmıştır (Arvin, 2013).

Ayrıca, 1880 yılında Afganistan yönetiminin başına geçen Amir Abdul Rahman döneminde, etnik bölünmelerin kurucusu olarak görülen Peştunlar Afganistan'daki diğer bütün etnik gruplardan kendilerini üstün görmüşlerdir. Bundan dolayı, hükümet sadece Peştunların hakkı olduğu düşüncesinde sahip olmuşlardır. Çeşitli kaynaklardan edinilen ortak görüşe göre: Peştunlar, Hazaraların %62'sini katletmişlerdir ve kalanlar üzerinde ağır zararlar oluşturmuşlardır (Caeferi, 2009). Amir Abdul Rahman kendi kabilesini egemen hale getirmek için şiddet uygulamıştır. Hazaraların son yıllara kadar hükümetin yüksek makamlarında bulunması ve hatta orduda terfi etmeleri yasaklanmıştır. Böylece diğer kabilelerde de bu adaletsizlik günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzdeki Afganistan'da da bu ayrımcılık görünmeyen bir şekilde aşırı ölçüde devam etmektedir. Buna bağlı olarak Afganistan, yıllardır çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır ve yıllardır etnik gerginliklerden dolayı çok ağır, kanlı ve telafi edilmeyecek kadar zor iç savaşlar yaşamıştır. Bu savaşlarda da ister istemez her iki taraftaki etnik gruplardan binlerce şehit ve yaralılar olmuştur. Bu yüzden etnik gruplar arasında kin oluşmuş ve bu durum da bugüne kadar ülkenin iç kargaşalarla mücadele etmesine sebep olmuştur. Afganistan'ın gelişme ve kalkınmasına büyük bir engel olarak Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığıen önemli iç faktörlerinden biridir.

2.5.1.5. Taliban Ve Emniyet Sorunu

Taliban, kelimesinin kökeni Arapça'da "talep, talebe" anlamına gelmektedir. Ama bu kelime, medreselerde dini eğitim gören öğrenciler için kullanılmaktadır. Örgüt olarak, Pakistan medreselerinde eğitim görmüş Talipler ilk kez 29 Kasım 1994'de Afganistan'ın Kandahar vilayetini ilk vilayet olarak ele geçirmişlerdir. 1994'de Taliban'ın grubu iktidar arayışlarına başlarken Molla Mohammad Ömer grubun lideri ilan edilmiştir ve grubun da 30 kişi civarı olduğu belirtilmiştir.1994 yılının Aralık ayında bu sayı 12 bin iken 1995 yılının sonlarına doğru Herat şehrine

saldırdıktan sonra sayı açısından yaklaşık 24 bin kişilik güçlü bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır (Miyahil, 2011: s. 9).

Afganistan'ın Peştun etnik grubundan oluşan Taliban Örgütü, ilk ortaya çıktığında Şii mezhebine mensup olan Hazaralar başta olmak üzere ülkedeki tüm muhalifleri ya da karşı çıkan insanları öldürdüğü için Afganistan halkı için çok korkunç bir örgüt olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşları aşırı derece baskı altında tutarak, vatandaşlara sert şeriat politikasını uygulamışlardır. Toplumsal haklar özellikle kadınlar için söz hakkı, eğitim ve bütün özgürlükler yasaklanmıştır. Öldürmedikleri muhaliflere hapishanede aşırı ölçüde işkence yapmışlardır. Hükümete karşı isyan edilmemesi için yüksek oranda şiddete başvurmuşlardır.

Taliban kısa bir süre (1994-2001) içerisinde Afganistan'a hakim olmuştur. Bu kısa süreçte yaklaşık ülkenin %95'ni ele geçirmiştir. Suudi Arabistan başta olmak üzere, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan Taliban'ı devlet olarak tanımışlardır ve Taliban'a destek vermişlerdir. Taliban hükümeti yıkıldıktan sonra bile bu ülkelerin destekleri 1994'ten günümüze kadar devam etmiştir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri her zamanki gibi iki yönlü siyasetiyle, hem Taliban'a destek vermiş hem de Taliban'a karşı Kuzey İttifakı'na finansal destek sağlamıştır. Ülkenin %95'i Taliban'ın egemenliği altında olmasına rağmen dünya tarafından Taliban tanınmamıştır ama Kuzey İttifakı, Afganistan'ın çok az bir kısmında egemenlik sürmesine karşın dünya tarafından tanınmıştır. Taliban'ın maddi ve manevi ihtiyaçları, Suudi Arabistan başta olmak üzere, Körfez ülkeleri ve Pakistan tarafından sağlanmıştır. Taliban'ın örgütü ortaya çıktığından beri adı geçen ülkeler eğitim, siyasi strateji, çeşitli savaş malzemeler ve silahlar ve para vs. açılardan desteklerine devam etmektedir. Taliban farklı amaçlarla desteklendi. Örneğin: ABD'nin iki temel hedefleri şunlardan ibarettir:

1. İran'ı sıkıştırmak ve Afganistan'daki İran rejimine karşı tam ters bir rejim oluşturmak ve güçlendirmektir.
2. Hedef ise, Orta Asya'daki Cumhuriyetlerin zengin ve el değmemiş enerji kaynaklarından faydalanmaktır. (Muhtat, 2011: s. 52).

Günümüzde Afganistan'da Taliban, güçlü devletlerin gizli askerleri gibi kimin tarafından destek görürse onun için savaşmaktadır. Güçlü ülkeler de Afganistan'ı güç gösterisi olarak kullanıp kendi menfaatinin peşinden koşmaktadır. Taliban ise, Afganistan'ın güvenliğini tehdit eden ve istikrarsızlığına etken bir faktör olarak işlev görmektedir. Günümüzdeki Afgan halkı, Taliban'ın olduğu bölgelerde birçok sıkıntı ve zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca Taliban Peştunlar'ın yaşadığı kendi egemenliğindeki bölgelerde aşırı derece uyuşturucu üretimi yapmaktadır. Bu durum uluslararası alanda, Afganistan'ın prestijini düşürmüştür. Bu nedenlerden dolayı, Afganistan tüm dünyada uyuşturucunun hammaddesinin üretildiği yer olarak tanınmaktadır. Afganistan'ın günümüzdeki hükümeti bunu durdurma konusunda işlevsiz kalmaktadır. Bu durum, diğer iç faktörlerin yanında en tehlikeli faktör olarak ülkenin istikrasızlığını tehdit etmektedir.

2.5.2. Afganistan'da İstikrarsızlığı Etkileyen Dış Faktörler

2.5.2.1. Dış Müdahaleler

Yukarıda anlatıldığı gibi Afganistan dünyada çok önemli bir yere sahip olduğu için, tarih boyunca güçlü ülkelerin dikkatini çekmiştir. Tarih boyu güçlü devletlerin müdahalelerine maruz kalmıştır. Derinlemesine incelendiğinde, bütün güçlü devletlerin müdahaleleri siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü müdahalede bulunan tüm ülkeler, Afganistan'ın jeostratejik önemi başta olmak üzere, ülkenin milyonlarca el değmemiş madenleri ve yeraltı kaynaklarından faydalanmak istemeleridir. Bu yüzden sadece bölgedeki ülkeler ve komşular değil, bölge dışındaki ülkeler de müdahalede bulunarak, Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığı ve krizi üzerinde etkide bulunmuşlardır. Afganistan'ın komşuları ve bölge dışındaki ülkelerden her birisi dolaylı veya dolaysız bir şekilde Afganistan'a kendi çıkarları için müdahale edip Afganistan'daki terör örgütlerini desteklemektedirler. Müdahale eden ülkelerden bazıları Afganistan'ın dostu olarak, bazıları da dolaylı bir şekilde kendi stratejik planlarını takip ederek Afganistan'ın durumunu kontrol etmeye çalışmışlardır (Gaffari, 2015).

Afganistan'a en çok müdahale eden ülkeler şunlardır:

Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, İran, Pakistan, Suudi Arabistan ve Çin. Afganistan'da bu ülkelerin her biri ya ekonomik ya da siyasi gücün peşindedir. Örnek olarak: Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül 2001 terör saldırılarını bahane ederek Afganistan'a müdahale edip, bu müdahaleyi Taliban'a karşı savaşıyormuş gibi göstererek meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Hâlbuki Afganistan'daki, Taliban örgütünü gittikçe güçlendirmişlerdir. Bu duruma benzer tüm ülkelerin müdahalesi, Afganistan'ı güç gösterisi alanına dönüştürmüştür. Böylece ülkenin istikrarsızlığı aşırı ölçüde artış göstermiştir.

2.5.2.2. Durand Sınır Çizgisi Sorunu

Büyük Britanya İmparatorluğu o dönemlerde, Hindistan'ı bölgesel olarak ekonomik ve stratejik açılardan farklılıkları olduğu için iki ayrı bölge şeklinde yönetmekteydi. Birinci bölge gerek denize kıyısı olması gerekse gelişmiş limanlarının olması bakımından ekonomik ve stratejik açıdan büyük bir öneme sahipti. İkinci bölge ise diğer bölgeye göre az önemli olan daha iç kısımlardı. Bu iki farklı bölge büyük ve küçük eyaletleriyle beraber yaklaşık 600 eyaletten oluşmuştu. Fakat 1947 yılında İngiltere Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etti ve birinci bölgeyi Hindistan ve Pakistan olmak üzere ikiye ayırdı. İkinci bölgeye de çeşitli özellikleri dolayısıyla Pakistan'ın veya Hindistan'ın topraklarına katılması için izin verdi. 3 Temmuz 1947 yılında da İngiltere Hindistan Yarımadası'ndan ayrılmıştır. Ardından Pakistan'ın kuzeybatısında yaşayan Peştunlar, bağımsız bir devlet kurmak için bir meclis açmak istediler. Afgan Hükümeti de buna destek verdi. Fakat Pakistan Peştunların bu meclisi kurmasını istemiyordu. Bu sebeple 3-17 Temmuz 1947 tarihleri arasında Peştunların o dönemde yaşadığı yer olan kuzeybatıda bir referandum yapıldı. Bu referandumda iki seçenek sunuldu. Kuzeybatı bölgesi ya Pakistan'a ya da Hindistan'a katılacaktı. Bu referandum sonucunda 289244 oy Kuzeybatı bölgesinin Pakistan'a katılmasını isterken 2874 oy da Hindistan'a katılmasını istedi. Afganistan ise referandum seçeneklerinde Afganistan'ın da katılması gerektiğini savundu. Bu durumda Peştunlar ya ayrı bir devlet kuracaktı ya da Afganistan'ın egemenliğine girecekti. Doğal olarak Peştunların çoğunluğunun Müslüman olmasından dolayı Pakistan'ı seçtiler.

Bu referanduma Afganistan-Pakistan sınırında bulunan Kabayili Azad adlı

bağımsız halklar davet edilmedi. Burası Afganistan ve Büyük Britanya arasında güvenliğin oluşması için yarı özerk ilan edilmişti. Devam eden bağımsızlık sürecinde bu bölgeyi İngiltere, Pakistan sınırlarına katmıştı. Bunun sonucunda da Pakistan ile Afganistan uzun sınıra sahip komşu ülkeler oldular.

Pakistan, İslam ülkesi olarak kurulduğu için diğer İslam ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olmuş ve bu devletlerle çeşitli görüşmelerde aynı safta olmuştur. Fakat Afganistan ile ilişkilerinde bir istisna vardı. Pakistan, Durand Sınır Çizgisi ve Peştunistan'ın kendi toprak bütünlüklerini tehdit ettiğini düşündüğü için Afganistan ile arası hep açık olmuştur. Bu sorun iki ülke arasında günümüze kadar gerginliğe neden olmuştur (Ömer, 2011: s. 8).

Afganistan ve Pakistan arasındaki bu sıkıntıyı yaratan sınır, İngiliz Dışişleri Sekreteri Moratimer Durand ismiyle adlandırılmıştır. Bugünkü Afganistan'ın tüm sorunlarının kaynağı olarak hem Pakistan hem de Afganistan hükümeti (Peştun Etnik Grupları da) bu bölge üzerinden suiistimal yapmışlardır ve bu bölgeyi uyuşturucu kaynağı olarak kullanmışlardır. Böylece bölgede terörizm ile çatışmalar ve gerginlikler çıkarıp Afganistan'ın siyasi istikrarına ciddi zarar vermişlerdir (Dashti, 2015: s. 118).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SİYASİ YAPISI (2001-2014) VE FEDERALİZM TARTIŞMALARI

3.1. Afganistan Devletinin Şeklini Etkileyen Tarihsel Olaylar

3.1.1. 11 Eylül ve Sonrasında Afganistan

11 Eylül sonrası Afganistan dünyanın büyük güçleri tarafından saldırıya maruz kalmıştır. Bunlardan İngiltere, Sovyetler Birliği ve son olarak da 11 Eylül 2001 yılında ABD'nin ikiz kuleleri vurulduktan sonra, ABD ve müttefikleri Afganistan'a girmiştir. 11 Eylül 2001 yılında dört yolcu uçağının kaçırılmasının ardından, kaçırılan uçakların ikisi New York' taki Dünya Ticaret Merkezi'ne, diğeri Pentagon'a çarpmış ve sonuncusu da Pensilvanya'da bir tarlaya indirilmiştir. Saldırının ardından ABD başkanı George W. Bush tarafından açıklama yapılmıştır. Açıklamada, El-Kaide terör örgütünün, ABD'ye saldırdığını ve ABD'ye karşı savaş açtığını söylemiştir. George W. Bush diğer bir açıklamasında: bu savaş sadece ABD'nin savaşı değil, tüm dünyanın ve medeniyetin savaşıdır demiştir (Bigzad, 2014: s. 5-7).

Bu kapsamda ABD terörle mücadele adı altında Afganistan'a girmiştir. Sadece Afganistan'a değil diğer bazı Asya ülkelerine de girmiştir. Bu ülkelerden insani yardım amaçlı uçuşlar yapma hakkı kazanmıştır. Bu ülkelerden operasyonlarına lojistik destek amaçlı Özbekistan'da Karşi-Kanabad ve Kokand'ı: Tacikistan'da Duşanbe ve Kulyab'ı: Kırgızistan'da Bişkek ve Manas'ı: Türkmenistan'da Aşkabat'ı ve Kazak Demiryolları'nı lojistik amaçlı kullanmaya başlamıştır (Bigzad, 2014: s. 8).

11 Eylül 2001 saldırısıyla ilgili ABD hükümetinin açıklamaları karşısında, diğer ülkelerden gelen tepkiler bu olayın ABD'nin kendi projesi olduğu yönündedir. Şöyle ki İranlı yazar Mahmod Karimi bu konuda yazdığı bir makalesinde şunları söylemiştir: ''Bu proje ABD'nin Orta Asya'ya girmesi ve Yahudilerin, uluslararası düzeyde, Müslümanları terörist diye tanıtmalarını amaçlamıştır.'' (Karimi, 2009).

Bu konuda Sinanoğlu şöyle diyor: "11 Eylül dünya milletlerinin, halkların köle edilmesi, Küresel Kraliyetçilere teslim edilmesi için bu projeyi çizerek hayali bir terör

saldırısı ve hayali bir düşmeni dünyaya tanıttılar ve tam olarak terör ve teröristin tanımını da yapmadan, kendilerine uymayan herkesi terörist ilan ettiler.'' (Şayhanlıoğlu, 2004: s. 76).

3.1.2. Bonn Antlaşması

11 Eylül saldırısının ardından Amerika ve NATO üyeleri 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a girme kararı almışlardır. Afganistan Taliban yönetiminden, Taliban da El-Kaide yanlısı olmasından dolayı ülkenin bu durumu tüm dünya ülkeleri için büyük bir tehdit olduğu için, ülkeyi mevcut konumundan çıkarmak ve bu kapsamda ülkede demokrasi, barış ve istikrarın temelini atmak için nasıl bir karar alınacağına dair ABD, NATO üyeleri ve Afganistan'daki etnik gruplar arasında görüşmeler olmuştur. Afganistan'daki yönetim şeklinin nasıl olacağı önemli bir soru olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü yönetim şeklinde tüm tarafların katılabilme açısından eşit olması gerekmekteydi ve kurulacak olan yönetimin Afgan halkı tarafından kabul edilmesi gerekiyordu. İşte tüm bu konular 5 Aralık 2001 tarihinde Bonn Antlaşması ile belirlenmiş ve imzalanmıştır (Şayhanlıoğlu, 2004, s. 129). Bugünkü Afganistan devleti, Bonn'da alınan kararlarla yönetilmektedir. Fakat şunu söylemek gerekir ki: Bonn'daki konferans ve alınan kararlar iyi ve kusursuz sonuç verememiş, bu konuyu daha açıklamak gerekirse anlaşma imzalandığı gibi uygulanamamıştır. Bonn Anlaşması'nda Peştun milletinin kim tarafından temsil edeceği ve Taliban öncesi Burhaneddin Rabbani Tacik kökenli olduğu için, geçici yönetimin başına kimin geçeceği en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Birleşmiş Milletler'in gözetiminde düzenlenen dört farklı Afgan grubunun arasında imzalanmıştır. Oylamada iki kişi aday olmuştur: Birinci aday Hamıd Karzai ve ikinci aday Abdüssettar Seerat'tır. Özbek kökenli Abdüssettar 12 oyla seçimi kazanmıştır fakat Seerat en çok oyu almasına rağmen konferansa katılan Afgan partilerinin temsilcileri ve Afganistan'daki etnik grupların bir kısmı bunu kabul etmemiştir. Bunun sebebi ise Özbeklerin Afganistan'da azınlıkta olduğunu iddia ederek geçici hükümet başkanının ülkedeki anlaşmazlıkları önlemek amacıyla çoğunluğu oluşturan Peştunlardan seçilmesi gerektiğini ileri sürmesidir. Bunun üzerine 12 oydan 9'unu alan Abdüssettar Seerat'in yerine 3 oy alan Hamid Karzai'nin konferansta başkanlığa kabul edilmiş,

Afganistan artık yeni bir sürece geçmiş ve Afganistan'ın geçici hükümeti ilan edilmiştir (Şayhanlıoğlu, 2004: s. 13).

3.1.3. 2004 Anayasası

Afganistan'da geçmişten bugüne toplamda 7 anayasa yürürlüğe girmiştir. Bunlardan ilki 1923 senesinde Nizamname, Amanullah Han döneminde, ikincisi 1931 senesinde Nadir Şah döneminde, üçüncüsü 1964 senesinde Zahir Şah döneminde, dördüncüsü 1977 senesinde Davut Han'ın gerçekleştirdiği darbe nedeniyle beşincisi 1987 senesinde Cumhuriyet Halk Demokratik Konseyi tarafından yapılmış, altıncısı 1990 senesinde komünist rejimlerinden korunma amacıyla yürürlüğe girmiştir. Yedincisi ise halen yürürlükte olan 2004 anayasasıdır. 2004 anayasası toplamda 12 bölümden ve 162 maddeden oluşmaktadır ve Büyük Ulusal Meclis tarafından 3 Ocak 2004 tarihinde kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

Bu anayasa iki şekilde incelenmiştir. İlkinde taslak olarak komisyon üyeleri tarafından ikincisinde ise belli bir halk kitlesine sunulmuştur ve bu anayasayı Afgan halkı değerlendirmiştir. Bu taslak yaklaşık 6 ay incelenmiş ve Büyük Ulusal Meclis'e sunulmuştur. Bu anayasa meclis içindeki İslamcı ve Demokrat-Liberal kesimler arasında çok büyük tartışmalara neden olmasına rağmen kabul edilmiştir. Bu anayasaya bakıldığında içinde birbiriyle çelişen maddeler barındırır ve İslam dinine, demokrasiye, medeni bir toplumun nasıl oluşturulması gerektiğine, milli birlik ve beraberliğe, ekonomiye ve tüm Afganistan halkının barışçıl ve huzurlu bir şekilde yaşamasına dair maddelere yer verilmiştir.

3.2. Afganistan'ın Günümüzdeki Devlet Şekli

Afganistan'ın şimdiki devlet şekli, hicri 1382, 2004 yılı Anayasası'na göre Afganistan İslam Cumhuriyeti, merkezi, üniter ve üç birimden oluşan (yürütme, yargı ve yasama) organlara dayalı bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Afganistan'a tarihsel açıdan bakıldığında da, ülkenin siyasi tarihi başladığından beri, merkezi bir sistem görünmektedir. Ama eski zamanlarda siyasi güç hep aynı ailenin elinde olduğu ve yerel yönetimlerde her birimin başında o aileden bir kişi olduğu için, vilayetler idarede performans yetkisi açısından özgür ve vilayetteki devlet makamı vergi

çıkarmaktan, milli ve hatta bazen özel arazileri el koymak ve vatandaşların asılmasına kadar yetkiye sahiplerdi. Ancak bütün bunlara rağmen yerinden yönetim kuruluşları merkezi yönetimin bir uzantısı şeklinde olmaktaydı yani merkezi yönetimden bağımsız karar almaları mümkün değildi. Yukarıda anlatıldığına yönelik eğer Afganistan'ın tarihsel siyasi yapısını değerlendirirsek ülkenin siyasi yapısı, baştan 1963 yıllara kadar krallık hem da mutlak krallık bir devlet şekli olarak görünmektedir. 1963 yılında Momhammad Zahir Şah, Nadir Şah babasından sonra kırk yıllık Afganistan'ın Padişahı olarak egemenliğe sahiptı, Ve Afgatan'ın Hicri Şemsi takvimine göre 04/26/1352, Miladi takvimine göre 16/07/1973 yıllarında Afganistan'ın siyasi rejimi saltanattan, cumhuriyete değiştirilmiştir (Süleyman, 2008).

3.2.1. Yasama

Yasama organı Afganistan siyasi tarihinde vardır fakat etkili bir biçimde uygulanmamıştır. Yasama organını kapsayan ilgili bir kurum 2004 anayasasına kadar kurulmamış fakat 2004 anayasasından sonra kurulmaya, yasama organı yavaş yavaş oluşmaya ve rayına oturmaya başlamıştır. Bu anayasaya göre yasama organlarının en büyüğü olan Milli Meclis ikiye ayrılmıştır. Bunlar: Büyükler Meclisi ve Halk Meclisi'dir. Bu iki meclis farklı çalışmalara sahiptir ve üyeler bu iki meclisin ikisine birden üye olamazlar. Bununla beraber bu üyelerin siciline işlenmiş herhangi bir suçu olmaması ve Afganistan vatandaşı olması zorunludur. Bu meclis: gelişmelerle ilgili kararları alma, yasaları düzenleme, devlet bütçesiyle ilgili kararları alma ve ülke içi veya uluslararası anlaşmaları kabul etme ya da etmeme gibi yetkilerine sahiptir.

3.2.2. Yürütme

Afganistan'da yürütme organından cumhurbaşkanının emri altında çalışan bakanlar sorumludur. Çalışan sayısı ve yapacakları görevler yasalarla belirlenir. Afganistan'ın başındaki kişi cumhurbaşkanıdır. Devlet başkanının ise iki yardımcısı olup eğer adaysa yardımcılarını da seçer. İstifa etme veya vefat etmesi durumunda yerine birinci yardımcı geçer. Birinci yardımcı olmadığında ise ikinci yardımcı geçer (Afganistan'ın Siyasi Yapı Ne Kadar Demokratiktir, 2015).

Ülke çapında yapılan seçimlerde seçilebilmesi için yüzde elliden fazla oya sahip olması gerekir. Başkan olması için ise kendisinin ve ailesinin Afganistan vatandaşı olması, kırk yaşında veya kırk yaşını geçmiş olması ve sicilinin temiz olması gerekir. Seçildikten sonra hizmet edeceği vatanın toprak bütünlüğünü sağlayacağına ve koruyacağına, yöneteceği halkın haklarını ve çıkarlarına sahip çıkacağına dair yemin eder. Devlet başkanı usule aykırı davranışlarda bulunur, ettiği yemini bozar veya sorumluluklarını yapmazsa ve Büyük Millet Meclisinin yaklaşık dörtte üçü bu hatalarına karşı başkanı suçlarsa başkan görevden alınıp özel mahkemeye gönderilir (Afganistan'ın Siysal ve Hükümet Yapısı, 2016).

3.2.3. Yargı

Yargı her ülkede bulunan ve mutlaka bulunması gereken organlardan birisidir. Bu organın görevleri suç işleyenleri veya kanunlara uymayanları kanunlar çerçevesinde değerlendirip cezalarına karar vermek, hukuki davaları ve ticaret meselelerini yönetmektir. Özetle o ülkenin adaletini sağlamaktır. Yargı organı davaları çözerken kesinlikle tarafsız ve bağımsız olması gerekir. Afganistan'da yargı organı Anayasa Mahkemesi, Temyiz Mahkemeleri ve Yüksek Mahkemeler'den oluşmaktadır ve aralarında yetki olarak en üstü ise Anayasa Mahkemesi'dir. Anayasa Mahkemesi 9 farklı üyeden oluşur ve bu üyeleri devlet başkanı atar. Üyelerden biri de Anayasa Mahkemesi başkanı olur ve bunu da devlet başkanı atar. Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyeleri devlet başkanının önünde adaleti İslam dinine uygun olarak sağlamaya, anayasanın tüm kanunlarına eksiksiz uymaya ve gerçekleştirecekleri tüm davalarda tarafsız ve dürüst olmaya dair yemin eder. Anayasaların görevlerini yerine getirmesi, mahkemelerin ve davaların gerçekleştirilmesi, uygulanması, davacıların hakları kanunlarla belirlenmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi: çalışan idareciler ve tüm yetkili kişilerin yetkilerini, atamalarını, cezalandırmalarını ve terfilerini kanunların hükmü altında yapar. Eğer duruşmanın gizli yapılması gerekiyorsa kanunların gerektirdiği gibi gizli gerçekleşebilir. Fakat mahkemeler aldığı kararları kesinlikle gizli tutamaz. Alınan kararlar veya verilen hükümleri mahkemenin kendisi açıklamak zorundadır. Herhangi bir olay gerçekleştiğinde o olayla ilgili kanunların hükmü olmazsa karar o olayın içinde bulunduğu mezhebe göre anayasa çerçevesinde alınır. Örneğin mesele Hanefi

mezhebine aitse çözüm kanunlara bağlı kalınması şartıyla Hanefi hukukuna göre belirlenir (Begzad, 2014: s. 26).

3.3. Afganistan'da Federalizm Tartışmaları

3.3.1. En Uygun Çözüm Yolunu Federalizm Olarak Görenler

Tarih boyunca diktatör sistemlerinde adalet, özgürlük, ve siyasi katılımın yansıtamadığı ispatlanmıştır. Bu sistemlerde kuvvetler ayrılığı, adaletli güç dağılım gibi sorunlar bulunduğu için, görünüşte her ne kadar kararlı görünürse bile, otokratik özellikleri sahip olduğundan dolayı, hiçbir zaman devlete ait millet ve toplulukları memnun edemezler. Bu nedenlerden dolayı gün geçtikçe Afgan halkının iktidar karşısındaki hoşnutsuzluk seviyesi yükselmektedir. Böylece otokratik sistemin çökmesi de hızlanmaktadır. Afganistan'da demokratik bir federal sistem söz konusu olunca, federal sistemine karşı çıkanlar, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'yı çökmüş federal devletler olarak örnek vermektedirler. Hâlbuki bu iki devletin yapıları, demokratik bir federalizmden ziyade, merkezi ve otokratik sistemlerdi.

Sovyet Birliğinde gerçek anlamda kuvvetler ayrılığı olmadığı için, sadece görünüşte Federal bir sistem olarak gözüküyordu ve sonuçta bu sıkıntının devam etmesi, bu iki devletin çöküşünü neden oldu. Tarih boyunca göründüğü gibi devletin şekli: federal, üniter, diktatörlük, monarşi, cumhuriyet ne olursa olsun kanun egemenliği, kanuna karşı eşitlik, konuşma özgürlüğü, medeni haklar, milletin katılım ve denetlemesi, adaletli güç dağılımı ve kuvvetler ayrılığı gibi değerli unsurlara önem vermeyen devletlerin çökmesi kesin ve nettir (Afganistan Ulusal Kongresi, Kültürel Birimi, 2014: s. 1-3).

Dünya çapında tüm siyasi sistemleri sıralarken ülkenin içinde siyasi iktidarı dağılım açısından, iki tür hükümet şekliyle karşılaşıyoruz: Merkezi Hükümet ve adem-i merkeziyet. Merkezi bir hükümette, ülkenin bütün kararları merkezden alınacaktır ve merkezdeki örgütler, ülkenin en üst makamı olarak hukuki ve siyasi yetkileri sahiplerdir. Merkezi hükümetlerde de bazen bir şekilde adem-i merkeziyetçilik görünüyor. Örnek olarak yerel özerklik veya kültürel özerkliğin hakim olduğu bölgeler merkezi hükümetin kollarıdır. Bu tür adem-i merkeziyetçilik,

geçmiş imparatorluklarda da vardı. Ama bu biçim adem-i merkeziyetçilik, asla ve asla federal sisteme benzemez. Zira bu tür adem-i merkeziyetçiliği sahip örgütler, her türlü yüzde yüz merkeze tabidir ve her an merkezi hükümet tarafından o örgütlerin farklı bir biçimde şekillendirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması mümkündür (Rezevi, 2015).

Afganistan'da son yıllarda çok ciddi bir şekilde federalizm ile ilgili tartışmalar ve ülkenin şimdiki durumuna göre federalizmin uygulanması söz konusu olmuştur. Bazı düşünürler, yazarlar, siyasi partiler, milletvekilleri ve Afganistan'ın genç nüfusun büyük bir kısmının inandığına göre, günümüzdeki Afganistan'da sosyal adalet, barışçıl bir arada yaşama, sosyal özgürlük, ülkenin gelişme ve kalkınmasını ulaşmak için şimdiki işlevsiz merkeziyetçilik sistemin yerine demokratik federal sistemin uygulanması ciddi bir şekilde tartışılmaktadır. Federalizmi destekleyenlere göre göre ülkedeki şimdiki adaletsizlik, iç kargaşalar, gittikçe ırkçılık sorunun yaygınlaşması ve buna benzer bütün sıkıntılar, Afganistan'ın şimdiki aşırı derece idari sistemin merkezileşmesi ve gücün toplanmasından kaynaklanmaktadır, Afganistan'ın Federalizmin savunanlara göre, ülkenin gelişmesi, kalkınması, özgür ve demokratik bir toplumu ulaşması ancak bir federal sistemin uygulanmasıyla mümkün olabilir (Şarıq, 2011: s. 69).

Doktor Abdullatif "Pedram" Afganistan'ın 2009 seçimi cumhurbaşkanı adayı ve Ulusal Kongre Partisinin lideri olarak, federal sistemin en etkili savunanlardan birisi olarak tanımlanmaktadır. Pedram, yıllardan beri federalizmi demokratik ve modern bir sistem olarak Afganistan'da uygulamaya çalışmaktadır. Pedram, B.B.C. Televizyonunda federalizm ile ilgili konuşurken, günümüzdeki Afganistan'ın merkezi sistemini ciddi bir şekilde eleştirdi ve Afganistan'ın şimdiki sosyo-kültürel yapısı, etnik çeşitliliği, coğrafi konumu ve ülkenin değer sorunlarının çözmesi için, merkezi sistem yanlış ve işlevsizdir diye konuştu. Pedram'a göre Afganistan'da kabilecilik, eşitsizlik, adaletsizlik ve buna benzer bütün sorunlar ancak demokratik ve federal anayasaya dayalı bir federal sistem ile çözülür.

Bazılarına göre Afganistan'da federal sistem uygulandığı zaman, etnik çatışmalar daha da artacaktır. Ancak Pedram bu soruna bir röportajında şöyle cevap

verdi. “Bakın, federal sistemler kaç durumda oluşturulur. Toplumun sosyal ve politik çöküşünde veya sömürgeci güçlü ülkenin bir ülkeye müdahale ederken, şimdiki Afganistan’da tam bu duruma mağdur kalmıştır. Hepimizin bildiği gibi, bu günkü Afganistan’ın sosyal ve siyasi yapıları çökmek durumdadır ve Afganistan’ın çökmüş ve parçalanmış toplumunda birlik ve beraberlik uluşturmak için bu işlevsiz siyasi sisteminin değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü şimdiki başkanlık sistemi, Afganistan’ın kültürel, toplumsal ve sosyal yapılarına göre değildir. Bu nedenle yıllardan beri ülkede savaş ve kanlı gerginlikler yaşanmaktadır ve gerginlikler devam ettikçe ülkenin bölünmesi derinleşmektedir (Karimi D., 2011).

3.3.1.1. Federalizm’i Savunanlara Göre Afganistan’da Federalist Uygulama Şekli

Afganistan, tüm yer altı kaynaklar, jeo-stratejik önemi ve Asya kıtasında medeniyetlerin geçit noktası olarak bir ülke olmasına rağmen, gelişmemiş üçüncü dünya ülkelerinden birisi olarak kalmıştır. Bu ülke eski medeniyetlerin dikkatini çektiğinden dolayı, kültürel ve dilsel çeşitlilik, etnik çeşitlilik, mezhebi çeşitlilik vs. özelliklere sahip olduğu için çok karmaşık bir toplum ve karmaşık bir coğrafyası vardır. Bu ülkede stratejik ve uzun vadeli bir politika olmamasından dolayı tarih boyunca çok kanlı iç savaşlar ve gerginlikler yaşanmıştır. İki yüz yıldır ülkede çok sert, merkeziyetçi, kabileci ve işlevsiz bir sistem uygulanmıştır. Ülkenin gelişmemesi ve bu güne kadar iç savaşlar ve dış müdahalelerin devam etmesi, Afganistan’ın ruhuna uymayan merkezi yapısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı gün gittikçe Afganistan’ın durumu kötüye gitmekte ve dış müdahaleler de artmaktadır (Aryan Fer, 2014).

Deneyimlerin gösterdiği gibi etnik çeşitlilik, kültürel farklılıklar, dinsel, dilsel ve buna benzer çeşitliliğin olduğu ülkelerde genelde merkezi sistemler pek verimli olmamıştır. Afganistan aşırı derece karmaşıklıklara sahip olduğundan dolayı, merkezi sistem ile yönetilmesi hiçbir zaman verimli ve tüm etnik gruplar tarafından kabul edilmiş bir sistem değildi. Bu nedenle, gittikçe katliamlar, savaşlar ve sayılamayacak kadar gerginlikler ve kargaşalara sebep olmuştur. Afganistan’da her ne kadar siyasi sistem merkeziyetçiliğe doğru giderse o kadar hükümet ve millet arasında boşluk

bulunacak ve o kadar kabilecilik, ayrımcılık ve iç kargaşalara sebep olacaktır. Merkezi sistem ile yönetilen bugünkü Afganistan'da iktisadi kaynaklar hiçbir şekilde yerel yönetimlerle paylaşılmamıştır toplumda medeni haklar yerine getirilmemiştir ve maalesef bu durum günümüzdeki Afganistan'da da devam etmektedir.
Deneyimlerin de gösterdiği gibi, devlette merkeziyetçilik arttıkça, milli katılım, milli birlik, toplumsal adalet, medeni haklar yüksek bir ölçüde zarar görmektedir (Afganistan Ulusal Kongresi, Kültürel Birimi, 2014: s. 75-81).

Tarihe bakıldığında bugünkü Afganistan bölgelerinde, Ahmad Şah Abdal'ın hükümetinden önce, devletler ve imparatorluklar her vilayette, ya da bir kaç vilayette büyük bir imparatorluğun çerçevesinde bağımsız veya yarı bağımsız olarak yönetilmiştir. Örnek olarak o zamanki Kabilistan, Sistan ve Türkistan, Belh'ten yönetiliyordu.

Badehşan, Herat, Bamyan ve bazı vilayetlerde de bağımsız ve yarı bağımsız emirlikler vardı. Bu Emirler her birisi kendi yerel yönetiminde yetkili ve karar alıcı sorumlulardan sayılıyordu. Büyük makamlar, imparatorluk merkezinden yerel yönetimler ya da köylere giderken, o bölgedeki emirlerle irtibata geçip ve ona inanarak hareket ederdi. Böylece güvensizlik gibi şeyler yaşanmıyordu. Yerel yönetimdeki makamlara halk tarafından güvenli kişiler seçilirdi ve böylece yerel yönetimin makamlarında rızaya ve hizmete dayalı bir sistem vardı. O zamanlarda bölgede bu günkü Afganistan henüz hiç kurulmamıştı. Ama bölgenin yapısına göre bu şekilde yönetmek en mantılı seçeneklerden sayılıyordu (Şarıq, Federalizm Ve Afganistan, 2011: s. 70-71).

1977'li yıllarda '*Afganistan Demokratik Halk Partisi*' ülke yönetiminin başına geçerken, Afganistan'ın tüm siyasi ve askeri gücünü ele geçirdiler ama merkezi bir sistem ile verimli bir biçimde yönetemedikleri için, ülkede farklı yönetim bölgeler oluşturmak zorunda kaldılar. Merkezden uzak kalan vilayetleri şehirler ve yerel yönetimleri daha yakından kontrol etmek için bu farklı bölgelerde idari kuruluşlar kurdular. Her bölgede idarenin başında, partiden bir kişi seçip yetkili makam olarak görevlendirdiler. Her bölgenin başındaki makam "Amir-i Zun" (Bölgenin Başkanı) olarak adlandırılmıştı. Bölgenin başkanı merkezi hükümetin temsilcisi olarak o

bölgedeki tüm yerel yönetimleri kontrol edip onların sorunlarını merkeze aktarmaktaydı (Poyan, 2011).

Bölgelerde oluşturulan organizasyonlar ya da teşkil edilen idari örgütlerin yöneticisi bölge başkanı olarak farklı etnik gruplardan (Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerin) seçiliyordu. Merkezi hükümet tarafından Afganistan'ın farklı yerlerinde bölge yönetimi oluşturulmasının temel amacı yerel yönetimleri güçlendirmek, bölge teşkilatının aracılığıyla merkezi hükümetten uzak noktalara kolayca ulaşabilmek ve halkın sorunlarını derinlemesine çözmekti.

Bölgeleri idari işlerin kolaylaştırılması için, Afganistan'ın etnik çeşitlilik, toplumsal yapı ve kültürel yapılarına yönelik yerel, etniksel ve idari bölünmeler şöyle yapılmıştır:

1. **Güney Bölge:** Belh vilayeti merkezi vilayet kabul edilmiştir. Belh da dahil olmak üzere Samangan, Cevzican, Faryab ve Saripol vilayetleri de güney bölgenin yönetimine dahildi.
2. **Kuzey Doğu Bölgesi:** Bu bölgede Kunduz vilayeti merkezi vilayet kabul edilmek üzere Takhar, Badehşan ve Bağlan vilayetleri de kuzeydoğu bölgesine aitti.
3. **Merkezi Bölge:** Kabul vilayeti merkezi bölge olarak kabul edilmişti. Parvan, Kapisa, Verdek ve Luger vilayetleri de bu merkeze bağlı vilayetlerdi.
4. **Doğu Bölgesi:** Nengerhar vilayeti merkezi vilayet olmak üzere, Lağman, Kuner ve Nuristan vilayetleri de doğu bölgesine aitti.
5. **Güneydoğu Bölgesi:** Bu bölgenin merkezi Paktika vilayetiydi. Khust ve Gezini vilayetleri de bu bölgeye aitti.
6. **Kuzeybatı Bölgesi:** Herat vilayeti bu bölgenin merkeziydi. Badgis ve Gur vilayetleri de bu bölgeye aitti.
7. **Güney Bölge:** Uruzgan, Kandahar, ve Zabul vilayetleri Güney Bölgesine ait olmak üzere, bölgenin merkezi de Kandahar vilayeti kabul edilmişti.
8. **Batı Bölgesi:** Nimruz ve Farah vilayetlerde, batı bölgesine aitti.

Ülkedeki siyasi, idari ve askeri gücü dahil olmak üzere çoğu yetkiler bu

bölgedeki yönetime verilmişti ama bu bölgelerden hiç birisi, her türlü güce sahip olmasına rağmen Afganistan'ın ayrışması veya bölünmesine sebep olmadılar. Yukarıda anlatıldığı gibi tüm bölgeler merkezi hükümete karşı sorumluluk hissettiler. Böylece günümüzdeki Afganistan farklı bölgelerden yönetiliyordu.

Yukarda Afganistan'ın o zamanki yönetimine bakıldığında tam bildirilmemiş bir federal sistemi görmekteyiz. Bunun diğer bir anlamı, Afganistan'ın federal sistem ile uyumlu olduğudur (Şarıq, Federalizm Ve Afganistan, 2011, s. 78-90).

3.3.1.2. Afganistan'da Federalizmin Uygunluğu (Avantajları)

Afganistan'ın coğrafyası, toplumu ve toplumsal gerçeklerine göre federal sistemin uygun olup olmadığını daha iyi bir şekilde anlayabilmek için her şeyden önce Afganistan'da şimdiki durumun yanında federalizmin ortaya çıkışı ve federal sistemin uygulamasının amacını anlayabilmek gerekmektedir. Araştırmanın birinci ve ikinci bölümlerinde federalizmin içeriği ve Afganistan'ın genel profili anlatılmıştır. Latince "Foedus" tan gelir. Birlik, beraberlik, antlaşma anlamlarını taşıyan federalizm, dünyanın birçok ülkelerinde siyasal bir sistem olarak uygulanmaktadır. Günümüzdeki federal sistemi uygulayan ülkeler tüm dünyadaki ülkelerden güçlü ve öndedirler. Bu ülkeler ekonomi, siyasi ve askeri güce sahip olduğu için bütün diğer ülkeleri bir türlü yönetmektedirler. Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Almanya federal sistemi uygulayan dünyanın en güçlü ülkelerden sayılmaktadırlar (Karimi N. , 2012).

Gelişmiş ülkeler, ilk baştan federal sistemi siyasal bir sistem olarak kabul ettiğinde huzurlu yaşam, kalkınma, toplumsal özgürlük ve güçlü ekonomi gibi milletin her zaman ihtiyaç duyulan unsurlarına sahip değillerdi. Bugünkü Afganistan'dan daha ağır sıkıntılarla uğraşmaktaydılar. Amerika Birleşik Devletler'i, 18. yüzyılda daha demokratik bir federal sisteme geçmeden, Amerika'daki etnik gruplar arasında açık bir şekilde ayrımcılık bulunmaktaydı. Hâlbuki günümüzdeki Afganistan, 18. yüzyıldaki Amerika Birleşik Devletleri'nden oldukça yüksek avantajlara sahiptir. Afganistan'ın bugünkü sivil toplumu, siyasi partileri, eğitim görmüş yeni nesil ve sayılı toplumsal özellikleri, 18. yüzyıldaki henüz federal sistemi geçmemiş Amerika Birleşik Devletleri'ne göre farklı ve siyasi değişim için uygundur.

Bu duruma göre *'Afganistan Ulusal Partisi'* Afganistan'ın iç kargaşaların, gücü elde etmek için etnik savaşlarının son bulması, ülkenin kalkınma ve gelişmesi için demokratik bir federal sistemi önermektedir. Afganistan'ın Ulusal Kongre Partisine göre, merkeziyetçiliğe dayalı bir siyasi yapı Afganistan'ın ruhuna göre verimli bir sistem olmadığından dolayı gün geçtikçe güvensizlik sorunu, dış müdahaleler, millet ve devlet arası boşluk, milli birlik ve beraberlik ruhunun azılması, siyasetçiler arasındaki güvensizlik gibi sorunların artması, gücün bir noktada toplanması ve aşırı derecede merkeziyetçi bir başkanlık sistemine sebep olmaktadır (B.B.C.Persian, 2011).

Afganistan'daki federalizm muhaliflerine göre federalizm Afganistan'ın parçalanmasına sebep olur, federal sistemi uygulandıktan sonra etnik gruplar arasında milli birlik kalmaz ve ülke bölünür. Federalizmi savunanlara göre federalizme karşı bütün bu olumsuz fikirlerin kaynağında iki unsur vardır. Birinci unsur: Muhaliflerin federal sistemi bilmemeleri ve federalizmi korkunç bir tehlike olarak görmeleri. İkinci unsuru ise: Afganistan'da iktidarda olan siyasi makamların federalizme karşı olumsuz düşünce yaratmaları ve federalizme karşı toplumu kışkırtmalarıdır. Bu nedenlerden dolayı halkın çoğu federalizmi sadece ülkeyi bölen güçlü bir unsur olarak bilmekteler. Ülkede siyasetçilerin federalizme karşı böyle bir fikir oluşturmasında Afganistan'ın merkezi sisteminden faydalanan siyasetçilerin payı vardır (Şarıq, Federalizm ve Afganistan, 2011: s. 89).

Afganistan'da muhalifler tarafından federalizm korkunç bir unsur ve ülkeyi bölen bir sistem olarak görüldüğü için, federalizmin nasıl ortaya çıktığını yazmak gerekmektedir. Amerika devletleri ilk kez 1787 yılında federalizm sistemi altında Amerika Birleşik Devletleri adı verilerek birleştirildi. Bu bağlamda federalizm, parçalanmış toplumların birleştirilmesi için en iyi çözüm olan bir siyasi yapıdır. Araştırmaların gösterildiği gibi tarih boyunca federal sistem üç durumda ya da üç neden altında ortaya çıkmaktadır.

1. Birlik bir devletin çöküşünde ve demokratik bir federal anayasa altında o devletin vilayetlerin arasında yeniden birlik ve beraberlik uluşturulması. Örnek olarak:

1857-1917 yıllarda Meksika devletleri, 1860'lı yıllarda Sovyetler Birliği, 1891 yılında Çekoslovak devletleri.

2. Demokratik bir federal hükümeti uluşturmak için bir kaç bağımsız devletin antlaşma yaptığında. Örnek olarak, 1787 yılında Amerika Birleşik Devletleri, 1774 yılında İsviçre, 1949 yılında Almanya ve 1971 yılında da Arap Birleşik Emirlikleri.

3. Üçüncüsü ise dışardan bir destekle birkaç vilayet bir birlik kurduğunda federalizm ortaya çıkmaktadır. Örneği de İngiltere tarafından oluşturulmuş sömürgeler. Tehdit altındayken Fransa ve Hollanda. Ya da dış ülkerin nüfuzu altında Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın arasındaki 1936 yılındaki uluşturulan federasyon da federalizmin birlikler uluşturma rolünü göstermektedir. Yukardaki örneklere bakıldığında federalizm ülkeyi bölen bir unsur değil, ülkeler, birimler ve vilayetleri birleştirmesiyle demokratik federal anayasaya dayalı birleşik devletler oluşturarak tarih boyunca devletler ve milletlerin çökmemesi için en iyi çözüm olarak rol oynamaktadır (Khuşhali, 2007).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afganistan, Asya kıtasında önemli bir mevkiye sahip olduğundan dolayı yıllardan beri bitmeyen savaşlara maruz kalan ülkelerden biridir. Çoğu yazarlar ve araştırmacılara göre Afganistan'ın bitmeyen savaşlar ve kargaşaların köken ya da temel nedeni Afganistan'ın jeostratejik konumun yanında ülkenin işlevsiz bir yönetim sisteminin olması ve Afganistan'ın ruhuna uymayan bir siyasi sistemden kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmada Farsça ve Türkçe kaynaklara odaklanarak, üç bölüm olmak üzere Afganistan'ın şimdiki siyasal yapısı, sosyo-kültürel yapı ve Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığını etkileyen iç ve dış faktörlere göre "federal sistem" Afganistan'ın ruhuna uygun bir sistem olarak ortaya konulmaktadır.

Söz konusu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm devlet ve unsurları, federalizm ve federalizmin doğası. İkinci bölüm, Afganistan'ın genel bilgileri. Üçüncü bölüm ise "2001-2014 arası Afganistan'ın yönetim yapısı ve Afganistan'da federalizm tartışmaları" araştırılmıştır. İki yıllık bir süreç içeresinde yapılan bu araştırmanın neticesinde, araştırmanın temel sorusu (Afganistan'ın ruhuna göre federal sistemin modern bir siyasi sistem olarak uygun olup olmadığını) şöyle cevaplanmaktadır: Afganistan'ın sosyo-kültürel, coğrafi konumu ve toplumsal gerçeklerine göre federal sistem en uygun siyasal sistemdir. Afganistan'ın şimdiki başkanlık sisteminden kaynaklanan iç savaşlar, etnik gruplar arasındaki bitmeyen kargaşalar ve gerginlikler, ülkenin gelişmemesi, Afganistan'ın değerli ve henüz el değmemiş madenler ve yer altı kaynaklarına rağmen ülkenin düşük ekonomisi ve buna benzer tüm sorunlar hatta dış müdahaleleri engellemek için federal sistem en iyi çözüm yoludur.

Yıllardan beri Afganistan'daki iktidarı elde etme üzerindeki iç savaşlar ve kargaşalar ancak demokratik bir federal sistemin çerçevesinde, gücün adaletli bir şekilde dağılmasıyla sonlandırabilir. İkinci ve üçüncü bölümlerde anlatıldığı gibi Afganistan'ın parçalanması ve bölünmesine sebep olan federalizm değil, aşırı ölçüde merkeziyetçiliğe dayalı bir başkanlık sistemdir. Çünkü Afganistan'daki etnik çeşitlilik ve gün geçtikçe etnik gruplarının siyasi bilincinin yükselmesi, bugünkü siyasi iktidarın dağılımındaki adaletsizlik ile hiçbir biçimde uyum sağlayamaz.

Bu bağlamda demokratik bir federal sistem ile hem tüm etnik gruplar devlet ve iktidar içeresinde yer bulur hem de ülkede yerel yönetimler güçlenir ve sonuçta Afganistan kalkınıp gelişmeye başlar. Afganistan'ın jeo-stratejik öneminden kaynaklanan dış müdahaleler de ancak demokratik bir federal sistem çerçevesinde genç, güçlü ve her anlamda uzman bir diplomatik dış strateji oluşturarak engellenebilir, ülkede istikrar ve denge sağlanabilir.

Kaynakça

1. Kitaplar

Afganistan İslam-i Cumhuriyeti Anayasası. (2004). Kabil: Resmi Ceride.

Afganistan Ulusal Kongresi. (2010). *Federalizm Hakında Beş Makale.* Kabil: Halimi Basın Enstitüsü.

Afganistan Ulusal Kongresi. (2014). *Federalizm Afganistan için en Uygun Seçenek.* Kabil: Karvan Yayınevi .

Coburn, N. (2015). "*Afganistan, 2014 Seçimi ve Şaşkın Gelecek."* Kabil: Chatham House .

Daniş, S. (2010). *Afganistan'ın Temel Hukuku.* Kabil: İbn-i Sina Yükseköğretim Enstitüsü Yayınları.

Eryılmaz, B. (2011). *Kamu Yönetimi.* Ankara: Okutman Yayıncılık.

Gözler, K. (2007). *Devletin Genel Teorisi.* Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, K. (2012). *Kısa Anayasa Hukuku.* Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gubar, M. (1989). *Tarih Boyunca Afganıstan.* Kabil'de Cumhuriyetin Devrim ile Birlikte Değişimi, Kabil: Yayıncılık Merkezi.

Mobariz, A. (1998). *Federalizm ve Afganistan'da Sonuçları.* Peşavur: Saba Kütüphanesi.

Oran, B. (2010). *Fransa'da ve Türkiye'de Üniter Devlet Sorunu.* İstanbul: Metis Yayınları.

Pazarcı, H. (1989). *Uluslarası Hukuk Dersleri II.Kitap.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Şarıq, B. (2011). *Federalizm ve Afganistan.* Tahran: Endişe-i New, Yeni Düşünce.

Uygun, O. (2017). *Federal Devlet.* Istanbul: On iki levha yayıncılık A.Ş.

2. Makaleler

Akbaş , İ. (2008). Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi ve Türk Afgan İlişkileri. *T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkilap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Aktoprak, İ. E. (2008). Türkiye'de Üniter Devletin İdari Yapılınması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi*, 1 - 160.

Ali Saadet, A. B. (2012). Orta Asya'da Devlet ve Ulus İnşasında Zorluklar. *http://www.rahnaameh.ir/article_2267_62c9ac1d949ab4867188a81e39095128.pdf*, 71-72. ,(Erişim Tarihi:05.01.2016).

Bahtiyar, A. (2015). Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi. *http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_15*, (Erişim Tarihi:02.02.2017).

Bigzad, R. (2014). 11 Eylul Sonrası Afganistan'da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü. *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü*.

Bingöl, O. (2012). Afganistan'da Devlet İnşaası Sürecinde Savaş Ağaları ile İşbirliği. *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*, 142.

Bingöl, O. (2012). Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Savaş Ağları İle İşbirliği, Doktora Tezi. *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*.

Buran, H. (2009). Siyasal Rejim Sınıflandırılmalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 69-97.

Chaqmaq, Q. (2015). Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen

Etnik Meseleler. *T.C Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Dashti, Z. (2015). Karzai Döneminde Afganistan-Pakistan İlişkileri(2001-2014) . *T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İşkiler Ana Bilim Dalı.*

Demir, K. A. (2014). Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 35-60.

Erman, K. (2013). "Afganistan'da Sovyet Nüfuzu Ve İşgali (Etkiler Ve Sonuçları) Doktora Tezi." *T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Ana Bilim Dalı*.

Fendoğlu, H. T. (2010). *Üniter Devlet.* Stratejik Düşünce Enstitüsü: http://www.hasantahsinfendoglu.com/dokumanlar/makaleler/UNITER_DEVLET.pdf ,(Erişim Tarihi:02.09.2016).

Habibi, A. (2015). Afganistan'ın Sosyo-Ekonomik Gelişimi ve Türkiye ile İlişkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı,* 51.

Hamnawa, A. (2013). 1989 Sonrası Afganistan Siyasi Meselesinde Muhtemel Çözüm Arayışları. *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı*.

Haytoğlu, E. (2000). Atatürk ve Türk Tarihinin Gelişimi. *Nazilli Polis Okulu,* 1135-1149.

İpek, A. (2008). Ulus Egemenliği, Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Kamaluddin, S. (2005). Afganıstan'Da Ortaokul ve Liselerde Din Eğtimi Ve Öğretimi(Öğretim Programları Ve DersKitapları Üzerine Bir İnceleme. *T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*.

Karadut, İ. C. (2009). Federasyon/Konfederasyon Sapağında Avrupa Birliği : Avrupa Birliği'nin Ulus-Üstü Yapısına Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi*, 1 - 88.

Kaya, A. (2013). Ulus İnşa Sürecinde Etnik Partiler: Sınn Fein Ve BDP Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üneversitesi Sosyal Bilimler Enistitüsü Uluslar Arası Anabilimdalı*.

Keskin, G. (2013). Amerika'nın Afganistan Müdahalesinin Siyasi Ekonomik ve Stratejik Yansımaları. *T.C. Sakarya Üniersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Kiren A. (2012). Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü. *T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, 26.

Korkmaz, K. (2005). Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliğine Geçiş Sürecinde AB Anayasası ve Federalizm. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi*, 1 - 113.

Kutlu, A. (2011). Cumhuriyet Kavramı ve Türkiye'deki Evrimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi*, 1-174.

Kuzu, B. (1991). Federasyon ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 37-56.

Küçük, A. (2016). Egemenlik (Hakimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm. *Türkiye Cumhuriyeti Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 311-361.

Law, J. (2013). How Can We Define Federalism? *Perspectives on Federalism*, 88 - 120.

Livanelioğlu, Ö. A. (1998). Millet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi* , 41-60.

Lütem, İ. (1951). Cihanşümül Bir Federalizm'in Şartları ve Güçlükleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 304 - 353.

Misbahzade, S. (2009). *Tarih Mokhtaser-i Siyasi Afganistan.* Tahran: Aftab Yayınları.

Miyahil, A. (2011). 2001 Yılı Sonrası AB'Nın Afganistan'a Oparasyonu ve Kriz Çözüm politikalarının Analizi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enistiitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Biliödalı. Yüksek Lisans Tezi*.

Mohammdi, M. (2015). *Güç.* Bqir-e lulum Enstitüsü (Baqir,Blilmler, Enstitü): http://pajoohe.ir/%D9%82%D8%AF%D8%B1%D8%AA--power__a-37559.aspx#_ftn1,(Erişim Tarihi:05.01.2016).

Muhtat, Q. (2011). S.S.C.B.'nin 1979 Yılın'da Afganıstan'ı İşgalinden 2001 ABD Müdahisesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afganıstan'ın Konumu. *T.C Ankara Üneversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*.

Muratoğlu, T. (2014). Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 291-366.

Öztürk , S. (2015). 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi. *T.C Selçuk Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*.

Rasuli, K. (2008). 1991 Yılından Günümüze Kadar Afganistan ve Türkiye İlişkileri. *T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Salihy, M. (2014). Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler. *T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, 3.

Saygılı, A. (2014). Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 185 - 198.

Shafaq, N. (2016). 1989'da Sovyetlerin Çekilmesinden Sonraki Dönemde Afganistan'daki Sosyolojik Unsurların Afgan Siyasetine Etkileri. *T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Ana Bilim Dalı*.

Şayhanlıoğlu, H. (2004). 11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Şaylan, G. (1981). Çağdaş Siyasal Sistemler. *Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları*, 1 - 207.

Talaash, A. (2015). 1973-1979 Döneminde Afganista'ın Dış Politikası. *T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Ulusoy, D. (2014). Federal Sistemlerde Geriye Bakış: Modern Dönem Öncesi Yaklaşımları. *SBF Dergisi*.

Yıldız, M. (2014). Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011). *T.C Sakarya Üniversitisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi*.

Yılmaz, A. (2005). Afganıstan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi. *T.C. Süleymen Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*.

Yusofi, S. (2013). Afganistan'da Siyasi Partiler. *T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 143.

Zahir Rauf, M. (2016). 2001 Sonrası ABD'nin Afgnistan'da Sosyal ve Siyasi Hayata Etkileri. *T.C Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı*.

3. İnternet Kaynakları

Afganistan'ın İslami Cümhuriyeti Adliye Bakanlığı. (2006). Afganistan'ın Anayasaları: http://moj.gov.af/fa/page/1717/1797,(Erişim Tarihi:12.01.2017).

Afganistan'ın Siyasi Yapısı Ne Kadar Demokratiktir.? (2015). B.B.C, Farsi: http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/01/150118_l09_af_system_democracy,(Erişim Tarihi:12.03.2016).

Afganistan'ın Siysal ve Hükümet Yapısı. (2016). Tibyan: http://article.tebyan.net/324479/%D8%B3%D8%A7%D8%AE%D8%AA%D8%A7

%D8%B1-%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C-%D9%88-%D9%86%D8%B8%D8%A7%D9%85-%D8%AD%DA%A9%D9%88%D9%85%D8%AA%DB%8C-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86,(Erişim Tarihi:02.03.2017).

Ahmadi, B. (2017). *Afgan Kavramın Geçmişi.* Afgan Ansiklopedi: http://www.afghanpedia.com/projects/libraries/articles/getarticle.jsp?article=79,(Erişim Tarihi:02.01.2017).

Arvin, A. (2013, 6 15). *Afganistan'da Siyaset Üzerinde Etniğin Ağır Gölgesi.* B,B,C: http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131104_k02-afghanistan-etnicities-political-pawer,(Erişim Tarihi:02.03.2016).

Arvin, A. (2013). *Irkçılık ve Afganistandaki Siyasi İktidar Yapısı..* BBC Farsi: http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131109_k02-afghanistan-etnicities-political-power-2,(Erişim Tarihi:01.03.2016).

Aryanfer, A. (2014). *Afganistan'da Ulus İnşa Etme Başarısızlığının kökleri.* Adalet Ve Özgürlüğün Taciklerin Gözünden Görünümü: http://www.tajikmedia.com/index.php/1390-01-02-23-19-54/909-2014-10-15-00-52-57,(Erişim Tarihi:02.03.2017).

B.B.C.Persian, T. (Yöneten). (2011). *Afganistan'da Federalizm* [Sinema Filmi].

Farooq, U. (2013, 02 27). *Characteristics of Federalism.* Study Lecture Notes: http://www.studylecturenotes.com/social-sciences/law/449-characteristics-of-federalism,(Erişim Tarihi:05.01.2016).

Federal Union. (2016). *Characteristics of federalism.* Democracy And Accountability At All Level Of Goverment Federal Union: http://www.federalunion.org.uk/federalism/characteristics/,(Erişim Tarihi:02.11.2016).

Gaffari, H. (2015). *Afganistan'da Savaş ve Güvensızlığın Nedenleri.* Pajvak:

http://peace.pajhwok.com/dr/articles/%D8%B9%D9%88%D8%A7%D9%85%D9%84-%D8%B9%D9%85%D8%AF%D9%87-%D8%AC%D9%86%DA%AF-%D9%88%D9%86%D8%A7-%D8%A7%D9%85%D9%86%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86,(Erişim Tarihi:02.04.2017).

Haber7.com. (2010). Haber7.com: http://www.haber7.com/dunya/haber/549583-afganistanda-1-trilyon-dolarlik-maden-var,(Erişim Tarihi:02.04.2017).

Hatibi, A. E. (2012, 01 10). *Afganistan'da etnik bölücülük ve federalizm sorunu.* Afganistan Türklerinin Kültürel Federalizmi: http://www.turklar.com/?p=6838,(Erişim Tarihi:03.04.2017).

Karimi, D. (2011). *Afganistan'da Federalizm* [Sinema Filmi].

Karimi, M. (2009). *Rasikhun*. Rasikhun: http://rasekhoon.net/article/show/142552/%D8%AD%D9%85%D9%84%D8%A7%D8%AA-%DB%B1%DB%B1-%D8%B3%D9%BE%D8%AA%D8%A7%D9%85%D8%A8%D8%B1-%DA%86%DA%AF%D9%88%D9%86%D9%87-%D8%B1%D8%AE-%D8%AF%D8%A7%D8%AF/,(Erişim Tarihi:02.02.2017).

Karimi, N. (2012). *Federalizmin Çeşitleri.* İran Global: http://www.iranglobal.info/node/5918,(Erişim Tarihi:06.01.2017).

Khuşhali, B. (2007). *Federal Sistemlerin Karşılaştırılması.* Aftab: http://www.aftabir.com/articles/view/politics/political_science/c1c1188647489p1.php/%D9%85%D9%82%D8%A7%DB%8C%D8%B3%D9%87-%DB%8C-%D9%86%D8%B8%D8%A7%D9%85-%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%81%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D9%84%DB%8C,(Erişim Tarihi:06.01.2016).

Neden Abdul Rahman Hazaraları Neden Katletti? (2014). Afganistan'ın Bilgi Paylaşım Sayfası: http://afghanpaper.com/nbody.php?id=77632,(Erişim

Tarihi:07.01.2017).

Poyan, R. (2011). *1357(1978)'lı Yıllar Afganistan'ın Toplumsal ve Ekonomik Durumu*. KhorasanZamin:http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=1044,(Erişim Tarihi:01.02.2017).

Rezevi, A. (2015). *Narin-i Sabz,*. http://narengesabz.blogsky.com/1390/01/21/post-85/, (Erişim Tarihi:02.25.2017).

Süleyman, S. (2008). *Afganistanda Federalizm.*. Gayrat: http://ghairat.blogfa.com/post-11.aspx,(Erişim Tarihi:03.01.2017).

ÖZGEÇMİŞ

Kamaluddin Sakhizada 1989 yılında Afganistan'ın Samangan vilayeti- Dere –i Sof, köyünde doğdu. İlk, Orta ve Liseyi Dere-i Suf, merkez lisesinde bitirdikten sonra Belh Şehrinde Mevlana Celaluddin Üniversitesinde Siyaset ve Hukuku bitirdikten sonra 2014 eğitim yılında Kocaeli üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde yüksek lisansa başladı ve 2017 yılında Kocaeli'nde yüksek lisansını tamamladı.